

Vatandaşlığa İlişkin Bazı Meseleler Hakkında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları

Decisions of the European Court of Human Rights on Certain Issues Regarding Nationality

Gülce Gümüşlü Tunçağıl*

Öz

Devletler, egemen güç olarak, kimlerin kendi vatandaşı olacağına veya vatandaşlığını sürdüreceğine kendileri karar vermektedirler ve iç hukuk düzenlemelerinde vatandaşlıklarının hangi şartlarda kazanılacağını ve hangi hâllerle kaybedileceğini belirlemektedirler. Kanunda yer alan şartların kişiler tarafından sağlanması her daim vatandaşlığın kazanılacağı anlamına gelmez çünkü devletlerin yetkili makamları bu konuda takdir yetkisine sahiptir. Zira vatandaşlık hukuku alanında devletlerin münhasır yetkisi, mahfuz yetkisi söz konusudur.

Ancak Devletler, vatandaşlıklarının kazanılması veya kaybı kararını verirken, sahip oldukları münhasır yetkiyi sınırsız kullanamazlar. Bu doğrultuda, milletlerarası hukukî metinlerde ortaya konulduğu üzere devletlerin vatandaşlığın kazanılması ve kaybı kararları, milletlerarası hukuka; yani milletlerarası sözleşmelere, milletlerarası teamül hukukuna ve hukukun genel ilkelerine uygun olmalıdır.

Bir insan hakkı olarak vatandaşlık hakkını tanıyan temel milletlerarası metin, 10 Aralık 1948 tarihli Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesidir. Ayrıca vatandaşlık hukuku alanındaki ilk milletlerarası sözleşme niteliğinde olan 12 Nisan 1930 tarihli Vatandaşlık Kanunları İhtilâflarına İlişkin Çeşitli Meseleler Hakkında Lahey Sözleşmesi, Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan 6 Kasım 1997 tarihli Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi gibi uluslararası hukukî düzenlemelerde de vatandaşlık hakkına ilişkin hükümler yer almaktadır. Çalışmamızda öncelikle bu sözleşmelerde yer verilen vatandaşlık, vatandaşlık hakkı ve vatandaşlığın kaybına ilişkin hükümler üzerinde kısaca durulacaktır.

Daha sonra çalışma konumuz olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin (AİHM), vatandaşlık konusuna ilişkin bazı meselelere yönelik yaklaşımları irdelenecektir. Nitekim Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan hukukî metinlerde vatandaşlık hakkı, bir insan hakkı olarak yer alsa da Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) vatandaşlık hakkını düzenlememiştir. Buna rağmen vatandaşlığı irade dışı sona eren veya vatandaşlığa alınma başvurusu yahut vatandaşlıktan çıkma talebi reddedilen kimseler, hak ihlâline uğradıkları gerekçesiyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvurabilmektedirler. Çalışmamızda AİHM'in bu tür uyuşmazlıklara ilişkin yaklaşım farklılığı ortaya konulacaktır. Şöyle ki AİHM, en başlarda vatandaşlığın kaybına yol açan veya vatandaşlığın kazanılmasını engelleyen kararlara ilişkin kabul edilemezlik kararı verirken, daha güncel tarihli kararlarında içtihadını değiştirerek kabul edilebilirlik yönünde kararlar vermektedir.

Anahtar Kelimeler

AİHM Kararları, Vatandaşlık Hakkı, Devletin Mahfuz/Münhasır Yetkisi, Vatandaşlığa İlişkin Bazı Meseleler, AİHS m.8.

Abstract

Sovereign states shall decide who will acquire or maintain their nationality. Thus, the issue on acquisition and loss of nationality of a State falls within the exclusive competence of this State. In other words, the issue of nationality, in

* Sorumlu Yazar: Gülce Gümüşlü Tunçağıl (Dr. Öğr. Üyesi), Çankaya Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Özel Hukuk Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye. E-posta: ggumuslu@cankaya.edu.tr ORCID: 0000-0001-8076-7807

Atf: Gumuslu-Tuncagil G, "Vatandaşlığa İlişkin Bazı Meseleler Hakkında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları" (2021) 41(1) PPII 99. <https://doi.org/10.26650/ppil.2021.41.1.815537>

principle, is a reserved domain of states. States shall determine their conditions about acquiring and losing their nationality in their internal laws. However, fulfilment of the stipulated conditions in internal law does not mean that person has an absolute right for acquisition of nationality because states have discretionary power. This discretionary power should be used by States in accordance with international law. The terms of international law consists of international conventions, customary international law and the principles of law generally recognized.

The main international document that adopted the right to a nationality as a human right is the United Nations Declaration of Human Rights (1948). Besides this, some of the conventions relating to nationality issues are from 12 April, The Hague Convention on Certain Questions relating to the Conflict of Nationality Laws (1930) and the European Convention on Nationality (6 November, 1997). In our paper, firstly, the articles on the right to nationality and loss and deprivation of nationality in these international legal documents will be examined briefly.

After that, in our study, the approaches of the European Court of Human Rights to the decisions about loss of nationality against a person's will and the denial of naturalization requests are going to be examined. Notwithstanding the European Convention on Human Rights (ECHR) does not contain any provision on the right to a nationality. In the past, the European Commission of Human Rights rejected cases concerning loss or deprivation of citizenship or denial of naturalization request on the grounds of incompatible *ratione materiae*. The ECtHR changed its judicial opinion about this issue.

Keywords

Decisions of the European Court of Human Rights, Right to a Nationality, Reserved Domain of States, Certain Issues Regarding Nationality, the European Convention on Human Rights Article 8.

Extended Summary

Our present paper intends to examine the approaches of the European Court of Human Rights (ECtHR) to the decisions on certain issues regarding nationality.

This study will begin with the provisions of international instruments on right to nationality. For instance, the United Nations Universal Declaration of Human Rights (1948), Article 15 is the main document that should be mentioned. According to this provision, everyone has a right to nationality, and no one shall be arbitrarily deprived of nationality nor denied the right to change his nationality. As seen, article 15 adopts the right to nationality as a human right and prohibits the arbitrarily deprivation of nationality.

As adopted in international law, the state has exclusive jurisdiction about who will acquire its nationality or lose its nationality. In other words, the nationality issue, in principle, is a reserved domain of states. This rule was reaffirmed beginning with the Permanent Court of International Justice advisory decision about Nationality Decrees Issued in Tunis and Morocco in 1923. Moreover, states have discretionary power and fulfilment of the stipulated conditions in internal law does not mean that a person has absolute right for acquisition of nationality. Besides advisory decisions about Nationality Decrees Issued in Tunis and Morocco, the Hague Convention on Certain Questions Relating to the Conflict of Nationality Laws (1930) issued that “each State shall determine under its own law who are its nationals” (article 3). The next sentence in article 3 is “this law shall be accepted by other States in so far as it is consistent

with international conventions, customary international law and the principles of law generally recognised with regard to nationality”. Therefore, states sovereignty or reserved domain jurisdiction on nationality would be limited by international law. The term of international law consists of international conventions, customary international law and the principles of law generally recognised. This approach was taken in the European Convention on Nationality Law (1997) which was the last effective convention.

The decision of deprivation or loss of nationality affects persons negatively. In other words, this decision puts the relevant person in a disadvantageous position. Namely, this decision changes the personal status and leads them to be a foreigner and sometimes may lead that person to become non-citizens. This decision affects the enjoyment of human rights, such as political rights, right to work, right to family life, freedom of movement etc.

Differing from article 15 of the United Nations Universal Declaration of Human Rights (1948), the European Convention on Human Rights (ECHR) does not contain any provision on right to nationality. In the past, the European Commission of Human Rights rejected cases concerning loss or deprivation of citizenship or denial of naturalization requests on the ground of incompatible *ratione materiae* (for example *X v. Austria*; *Family K. and W. v. The Netherlands*). Then the ECtHR changed its judicial opinion about this issue. The ECtHR started to accept these cases in the scope of article 8 of the ECHR. The reason for examining these cases in the scope of article 8 is the impact on the private life of the individual. The ECtHR examines these cases whether a national organ takes decision on loss or deprivation of citizenship or denial of naturalization requests arbitrarily. The ECtHR has encountered not only cases concerning loss or deprivation of citizenship, but also cases concerning denial of recognition of citizenship and denial of person’s request on renunciation.

The ECtHR puts forward various measures which shall be met by State Parties. If State Parties obey and implement these measures as deciding on withdrawing a nationality, it means that there is no element of arbitrariness. These measures are ‘whether the decision was lawful, whether the applicant had been afforded procedural safeguards, whether the authorities had acted diligently and promptly. Besides examining these measures, the ECtHR evaluates the consequences of the decision on deprivation of nationality or denial of naturalization requests on the applicant’s private life. For instance, this decision leads up to the relevant person stateless or being deported from the territory of the relevant state of former nationality.

Eventually, the prohibition on arbitrarily deprivation of nationality are subject to international legal documents (such as the United Nations Reports) and judgments of International Courts or judicial review (such as the United Nations Human Rights

Committee, the European Court of Justice of the European Union, European Court of Human Rights, the Inter American Court of Human Rights, the African Court on Human and Peoples' Rights).

Consequently, the issue of deprivation or loss of nationality or denial of naturalization request or renunciation request is still subject to judgments of international courts. These certain issues regarding nationality have been currently considered by the European Court of Human Rights such as cases *Ghoumid and Others v. France* (judgment date was 25 June 2020), *Ahmadov v. Azerbaijan* (judgment date was 30 January 2020) or *El Around v. Belgium* (still-continuing judgment). Contrary to old cases, the ECtHR has dealt with these issues from a different aspect; namely it deals with these issues from a human rights dimension.

Vatandaşlığa İlişkin Bazı Meseleler Hakkında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları

I. Giriş

Vatandaşlık daha geniş kapsamıyla tâbiyet kavramının tanımı Milletlerarası Adalet Divanının 1955 yılında verdiği *Nottebohm Liechtenstein v. Guatemala* kararında¹ (*Nottebohm* kararı) yer almaktadır. Divan ‘tâbiyet’ kavramını, “*temelinde bir toplumsal bağlılık vakıası, karşılıklı hak ve görevlerle birlikte gerçek bir varlık, menfaat, ilgi ve duygu dayanışması yatan bir hukukî bağ*” olarak tanımlamıştır². Genel olarak öğretilerde kabul edilen tanıma göre, vatandaşlık sadece gerçek kişileri; tâbiyet ise gerçek kişiler, tüzel kişiler ve şeyleri (deniz ve hava araçları) devlete bağlayan hukukî ve siyasî bađdır³.

Çalışmamızın ilerleyen kısımlarında da üzerinde duracağımız üzere her devletin, kendi vatandaşlarını tayin etme konusunda egemenlik hakkından doğan münhasır (mahfuz) yetkisi söz konusudur ve devletler bu yetkilerini sınırsız bir biçimde kullanamazlar⁴.

Buna paralel olarak yine devletler, kimlerin vatandaşlıklarını sürdüreceğine veya vatandaşlıklarını kaybedeceğine kendileri karar vermektedirler. Vatandaşlığın kaybı, genel olarak kişinin, vatandaşlık bağı ile bağlı bulunduğu devlet ile olan hukukî ve siyasî bağının sona ermesidir ve kişinin iradesine bağlı olabileceği gibi gayrı iradî de olabilir⁵. Vatandaşlığın kaybında bir taraftan devlet üstüne düşen yükümlülükleri yerine getirmeyen vatandaşını siyasî himayesi altında tutmak istemezken, diğer taraftan da kişi vatandaşlığını taşıdığı devlet ile vatandaşlık bağını artık devam ettirmek istemez⁶. Böylece devletin çıkarı ile kişinin çıkarı karşı karşıya kalmakta ve bu çıkarlar arasında denge sağlanması gerekmektedir; ancak egemenlik hakkına dayanarak devlet, istediği gibi hareket ettiğinde bu denge sağlanamaz⁷. Kişinin iradesi olmadan vatandaşlığın

1 *Nottebohm Liechtenstein v. Guatemala* (International Court of Justice, Judgment 6 April 1955) < <https://www.icj-cij.org/en/case/18/judgments> > Erişim Tarihi 1 September 2020.

2 İlhan Unat, *Nottebohm Kararı ve Tâbiyetin Gerçekliği İlkesi*, (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi 1966) 21’den naklen.

3 Erdoğan Göğer, *Türk Tâbiyet Hukuku* (3th edn, Sevinç Matbaası 1975) 6-7; Muammer Raşit Seviğ, *Devletler Hususî Hukuku, Giriş, Vatandaşlık ve Yabancılar Hukuku* (Fakülteler Matbaası 1983) 61-62; Ergin Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku* (18th edn, Filiz Kitapevi 2010) 3 vd.; Gülin Güngör, *Tâbiyet Hukuku Gerçek Kişiler-Tüzel Kişiler- Şeyler* (7th edn, Yetkin 2019) 1; Turgut Turhan and Feriha Bilge Tanrıbilir, *Vatandaşlık Hukuku* (4th edn, Yetkin 2017) 25; Vahit Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku* (15th edn, Savaş 2018) 5, B Bahadır Erdem, *Türk Vatandaşlık Hukuku* (7th edn, Beta 2019) 6-7.

4 Nihal Uluocak, *Türk Vatandaşlık Hukuku (Karşılaştırılmalı-Uygulamalı)* (Filiz 1989) 6; Turhan and Tanrıbilir (n 3) 33; Gülin Güngör, ‘Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi’, (1997-1998), 17-18 (1-2), MHB, (Prof. Dr. Yılmaz Altuğ’a Armağan) 231; Erdem, (n 3) 5; Helene Lambert, ‘Comparative Perspectives on Arbitrary Deprivation of Nationality and Refugee Status’, (2015), 64 (1), *International and Comparative Law Quarterly* 1, 6-7.

5 Osman Fazıl Berkî, ‘Yetkili Makam Kararı ile Türk Vatandaşlığının Kaybı’ (1975), 32 (1-4), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 117, 117. Ayrıca gerçek kişinin iradesine bakılmaksızın devlet ile arasındaki vatandaşlık bağını ortadan kaldıran nedenler hakkında yapılan ayrıntılı inceleme için bkz. Nimet Özbek, *İlgilinin İstenci Gerekmaksızın Türk Vatandaşlığıyla İlişkinin Kesilmesi* (Pigeon 2015) 3 vd.

6 *ibid* 112.

7 *ibid* 112.

kayıbı durumunda, devlet menfaati öne çıkmaktadır⁸. İşte devletlerin kişinin iradesi olmadan verdiği vatandaşlığın kaybı kararlarında⁹, keyfi davranması hâlinde bu denge bozulacaktır¹⁰.

Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan hukukî metinlerde vatandaşlık hakkı, bir insan hakkı olarak yer alsada Avrupa İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Koruma Sözleşmesi (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi/AİHS)¹¹ vatandaşlık hakkını düzenlememiştir. Buna rağmen vatandaşlığı irade dışı sona eren veya vatandaşlığa alınma başvurusu yahut vatandaşlıktan çıkma talebi reddedilen kimseler, hak ihlâline uğradıkları gerekçesiyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvurabilmektedirler. Çalışmamızda doğumla veya yetkili makam kararıyla kazanılan vatandaşlığın irade dışı sona ermesine veya vatandaşlığa alınma başvurusunun reddine ilişkin kararlar hakkında AİHM'in yaklaşımı ortaya konulacaktır. Nitekim AİHM kararlarında vurgulandığı üzere, ulusal makamların vatandaşlığa başvuru talebinin reddi kararları ile doğumla veya yetkili makam kararıyla kazanılan vatandaşlığın irade dışı sona ermesine ilişkin kararlarının hukukî sonuçları açısından bir farklılık bulunmamaktadır. Bütün bu kararların, kişinin özel yaşantısı üzerinde aynı etkiyi doğurduğu kabul edilmektedir¹². Yani AİHM, ileriki kısımlarda üzerinde duracağımız üzere, son dönemde vatandaşlıkla ilgili uyumsuzlukları m.8 kapsamında değerlendirmektedir.

8 Necla Öztürk, 'Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı'nın Vatandaşlığın İrade Dışı Kaybı Yollarına Yaklaşımı' (2007) 20 (73), Türkiye Barolar Birliği Dergisi 95, 97.

9 Örneğin Türk Vatandaşlık Kanunu uyarınca kişinin iradesi dışında Türk vatandaşlığının kaybı hâlleri, 'Türk vatandaşlığını kaybetme (m.29-30)' ve 'Türk vatandaşlığını kazanma/vatandaşlığın alınma kararının iptali (m.31-33)' hâlleridir. Türk Vatandaşlığı Kanunu, Kanun Numarası: 5901, Kabul Tarihi 29.5.2009, RG 16.6.229/27256.

1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının m.66/4-5.maddesinde yer verilen 'çıkarma' yolu, 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununda yer almamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Kanun Numarası: 2709, Kabul Tarihi 18.10.1982, RG 09.11.1982/17863 (Mükerrer). Anayasa 66/4 ve 5. maddelerinin yorumu için bkz. Nomer (n 3) 59, Rona Aybay and Nimet Özbek, *Vatandaşlık Hukuku* (4th edn, İstanbul Bilgi Üniversitesi 2015) 197; Doğan (n 3) 23; Güngör (n 3) 53-55; Erdem (n 3) 92-93.

10 Örneğin Türk hukukunda kişinin iradesi dışında Türk vatandaşlığının kaybı ve kazanılamaması durumlarında keyfilik önlenmesi için 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında gerekli tedbirler düzenlenmiştir. Anayasamızın 66. maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan 'vatandaşlık, kanunun gösterdiği şartlarla kazanılır ve ancak kanunda belirtilen hallerde kaybedilir' hükmü ile kanunda yer alan haller dışında Türk vatandaşlığının kaybedilemeyeceği¹¹ belirtilmiştir. Yine 66. maddenin son fıkrasında 'vatandaşlıktan çıkarma ile ilgili karar ve işlemlere karşı yargı yolu kapatılmaz' hükmü ile vatandaşlığın kaybı kararlarının yargı denetimi altında olduğu garanti altına alınmıştır. Ayrıca Anayasa m.125 ile idarenin her türlü işlem ve eylemlerine karşı yargı yolu açıktır. Nomer (n 3) 115; Doğan (n 3) 144.

Öte yandan Türk hukukunda yetkili makam tarafından vatandaşlığın kazanılmasına ilişkin karar alınırken takdir yetkisinin kullanımına ilişkin doktrinde ortaya konan genel esaslar ve açıklamalar hakkında bkz. Güngör (n 3) 76-81. Bu esaslar, "kanunî sınırlar içinde kalmak, kamu yararının gözetilmesi, gerekçelendirme, eşitlik ilkesi ve takdiri yetkinin kullanımına ilişkin kanunlarda yer alan özel şartlara uyulmasıdır". *Ibid.*

11 İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Koruma Sözleşmesi (*Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*, adopted at Rome on 4 November 1950), 3 Eylül 1953 tarihinde yürürlüğe girmiştir. AİHS, 11 Mayıs 1994 tarihli 11 Numaralı Protokol ile değiştirilen metni, 1 Kasım 1998'de yürürlüğe girmiştir.

Türkiye, 04.11.1950 tarihinde imzalamış ve 10.03.1954 tarih ve 6366 sayılı İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Koruma Sözleşmesi ve buna Ek Protokolün Tasdiki Hakkında Kanun ile kabul edilmiştir. İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Koruma Sözleşmesi ve Buna Ek Protokolün Tasdiki Hakkında Kanun, Kanun No: 6366, Kabul Tarihi 10.3.1954, RG 19.03.1954/8662.

12 *Ramadan v. Malta*, App no.76136/12 (ECtHR, 21.6.2016).

II. Uluslararası Hukukta Devletlerin Vatandaşlarını Belirleme Yetkisi

1923 yılında yayınlanan Tunus ve Fas Vatandaşlık Kararnamesine ilişkin olan tavsiye görüşünde Uluslararası Daimî Adalet Divanı, vatandaşlık meselelerini, devletlerin münhasır yetkisine dâhil etmiştir¹³. Önceleri Devletlerin tamamen egemenlik alanına dâhil olan vatandaşın tayini meselesi, daha sonraları uluslararası sözleşmelerin kabulü ile uluslararası hukuka uygun olarak çözümlenmesi gereken bir konu olmuştur.

Devletlerin vatandaşlarını belirleme yetkisi ve bu yetkinin sınırı, vatandaşlık hukuku alanında ilk milletlerarası sözleşme niteliğinde olan 1930 Vatandaşlık Kanunları İhtilâflarına İlişkin Çeşitli Meseleler Hakkında Lahey Sözleşmesinin (1930 Lahey Sözleşmesi)¹⁴ 1. maddesinde düzenlenmiştir. Sözleşme kapsamında, devletlerin kendi vatandaşlarını belirlemeye ilişkin yetkisi, genel bir prensip olarak kabul edilir, akabinde vatandaşlığa ilişkin iç hukuk kurallarının, vatandaşlığa ilişkin milletlerarası sözleşmelere, milletlerarası teamül hukukuna ve genel hukuk ilkelerine uygun olduğu sürece devletler tarafından tanınacağı hüküm altına alınmıştır. Böylece Sözleşme, devletlerin vatandaşlık alanındaki münhasır yetkisinin, milletlerarası hukuka uygun bir şekilde kullanılması gerektiğini, aksi hâlde diğer devletler tarafından tanınmayacağını kabul etmektedir. Bir diğer deyişle milletlerarası hukuka uygun şekilde kullanılmayan münhasır yetkinin sonucunda ilgili kişinin vatandaşlığı geçersiz olmaz; bu yetkinin diğer devletler tarafından tanınmaması ve diğer devletler ile uluslararası yargı makamlarının önünde ileri sürülememesi sonucunu doğurur¹⁵. Bu hüküm, tâbiyet hukukunun milletlerarası hukukun bir parçası olduğunu göstermektedir¹⁶.

Bunun yanında özellikle II. Dünya Savaşından itibaren insan hakları hukukunun gelişmesiyle birlikte devletlerin, vatandaşlarını belirleme yetkisini kullanırken bireylerin temel haklarını da göz önünde bulundurması genel olarak kabul edilmektedir. Nitekim vatandaşlık hukuku alanında son tarihli milletlerarası sözleşme olan Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi de devletlerin kendi vatandaşlarını tayin etme konusundaki yetkisini kabul ederken, bunun uluslararası hukuka uygun olarak kullanılması gerektiğini yineler (m.3). Sözleşmenin 3/2. maddesine göre, devletlerin sahip olduğu münhasır yetki, vatandaşlık hukuku alanında uygulanabilir olan milletlerarası sözleşmelere, milletlerarası teamül hukukuna ve genel hukuk ilkelerine uygun olduğu sürece diğer devletler tarafından kabul edilir. Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi,

13 Nationality Decrees Issued in Tunis and Morocco, Permanent Court of International Justice, Second (Extraordinary) Session, Advisory Opinion No.4, 7 February 1923, File F, C.V. Docket II.1 <<https://www.refworld.org/>> Erişim Tarihi 1 September 2020.

14 12 Nisan 1930 tarihli Vatandaşlık Kanunları İhtilâflarına İlişkin Çeşitli Meseleler Hakkında Lahey Sözleşmesi (League of Nations, Treaty Series, Vol.179, 89 yürürlük tarihi 1 Temmuz 1937) <<https://treaties.un.org/>> Erişim Tarihi 1 September 2020.

15 Güngör (n 3) 21; Tamas Molnar, 'The Prohibition of Arbitrary Deprivation of Nationality Under International Law and EU Law: New Perspectives' in *Hungarian Yearbook of International Law and European Law* (Eleven International Publishing 2015) 70.

16 Erdoğan Göğer, 'Devletler Hususî Hukukunun Mahiyeti' (1970), 27 (3-4), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 173, 190-191.

aynen 1930 Lahey Sözleşmesindeki gibi bir yandan devletlerin kendi vatandaşlarını belirleme konusundaki münhasır yetkilerini kabul ederken, diğer yandan devletlerin bu yetkisinin, milletlerarası hukuka uygun kullanılmasını, kullanılmaması durumunda diğer taraf devletlerde kabul görmeyeceğini düzenlemektedir.

III. İnsan Haklarına İlişkin Bazı Hukukî Düzenlemelerde Vatandaşlık-Vatandaşlık Hakkı

Bu başlık altında Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan vatandaşlıkla ilgili bazı uluslararası hukukî düzenlemeler üzerinde sınırlı bir şekilde durulacaktır.

A. Birleşmiş Milletler Tarafından Hazırlanan Hukukî Düzenlemeler

Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen muhtelif beyanname ve milletlerarası sözleşmelerde vatandaşlık ile ilgili hükümler bulunmaktadır¹⁷.

1. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi¹⁸, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca 10 Aralık 1948 tarihinde kabul edilmiştir. Beyanname, insan haklarının yazılı hale getirilmesinde önemli bir aşama olarak görülmektedir.

Beyannamenin 15.maddesine göre;

- Herkesin bir vatandaşlığa sahip olmaya hakkı vardır.
- Hiç kimse keyfi olarak vatandaşlığından ve vatandaşlığını değiştirme hakkından mahrum bırakılamaz.

Görüldüğü üzere Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde vatandaşlık hakkı bir insan hakkı olarak ve açıkça hiçbir bireyin, vatandaşlıktan keyfi olarak mahrum bırakılmaması kabul edilmektedir. Bunun yanında Birleşmiş

17 Nitekim vatandaşlığa ilişkin hükümler içeren çok sayıda hukukî düzenlemeler mevcuttur. Örneğin taraf devletlerin mültecileri, kendi vatandaşlığına almayı kolaylaştırmalarına ilişkin 28 Temmuz 1951 tarihli Mültecilerin Hukukî Durumuna İlişkin Sözleşme'nin 34.maddesi (Sözleşmenin yürürlük tarihi 22 Nisan 1954. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Sözleşmeye taraftır. Cenevre'de 28 Temmuz 1951 tarihinde imzalanmış olan Mültecilerin Hukukî Durumuna Dair Sözleşmenin Onaylanması Hakkında Kanun, Kanun No: 359, Kabul Tarihi 29.8.1961, RG 5.9.1961/10898) ve taraf devletlerin vatansız kişileri, kendi vatandaşlığına almayı kolaylaştırmalarına ilişkin 28 Eylül 1954 Vatansız Kişilerin Hukukî Durumuna İlişkin Sözleşme m.32 (UNTS Vol. 989, p.175, yürürlük tarihi 13 Aralık 1975. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Sözleşmeye katılmıştır. Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşmeye Katılmamızın Uygun Bulduğuna Dair Kanun, Kanun No: 6549, Kabul tarihi: 1.7.2014, RG 10.7.2014/29056; RG 25.10.2014/29156).

Bir başka örnek Türkiye'nin taraf olmadığı kadın eşin vatandaşlığının evlenme ile etkilenmemesine yönelik 20 Şubat 1957 tarihli Evli Kadınların Tabiiyetine İlişkin Sözleşmedir (UNTS No.4468, Vol.309, yürürlük tarihi 11 Ağustos 1958). Sözleşmenin önsözünde vatandaşlığın bir insan hakkı olarak herkesin vatandaşlığa sahip olmaya hakkı olduğuna yönelik BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesine atıf söz konusudur. Sözleşme hakkında inceleme için bkz. Rona Aybay, *Kadının Uyraklığı Üzerinde Evlenmenin Etkisi* (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi 1980), 42-50.

18 Beyannamenin Türkçe metni için bkz. RG 27.05.1949/7217.

Milletler Genel Kurulu, 9 Şubat 1996 tarihinde almış olduğu bir kararında, bir yandan devletlerin kendi vatandaşlığını kazanacak ve kaybedecek kişileri belirlemede sahip olduğu yetkiyi tanıırken diğer yandan vatansızlığı azaltmak amacıyla ve uluslararası hukukun temel ilkelerine uyumlu olarak, vatandaşlığın keyfi kaybının ve bir başka devletin vatandaşlığını kazanmadan vatandaşlıktan çıkmanın önlenmesine ilişkin kendi mevzuatında hükümler kabul etmeleri gerektiğini hatırlatmaktadır¹⁹.

Ayrıca Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 15. maddesiyle ilgili olarak Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi tarafından kabul edilen ve çeşitli yıllarda güncellemeleri yapılan “*İnsan Hakları ve Vatandaşlığın Keyfi Kaybı*” kararları söz konusudur²⁰. Genel olarak bu kararlar, devletlerin objektiflikten ve hukukî dayanaktan uzak, keyfi olarak bireylerin vatandaşlıklarının sona ermesine yol açacak kararlar almasının insan hakları ihlâli olduğuna ilişkindir. Bu kararlardan biri olan 2016 Kararının (A/HRC/RES/32/5)²¹ 1. ve 2. maddelerine göre İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde belirtilen ‘vatandaşlık hakkının’ temel bir insan hakkı ve ırk, renk, cinsiyet, dil, din, köken, siyasî görüş gibi nedenlerle vatandaşlığın keyfi kaybının, insan hakkı ve temel hürriyetlerinin ihlâli olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca bu kararda devletlerin, vatandaşlığı kazanma, kaybetme veya değiştirme kararlarını alırken keyfilikten uzak durması ve bu kararların uluslararası hukuka uygun olması amacıyla standartları belirlemesi ve vatandaşlığı sona erdiren kararların vatansızlığa yol açmaması gerektiği hatırlatılmaktadır (m.13, 14, 16); nitekim vatandaşlığı sona erdiren kararlar sadece ilgili kişi bakımından uygulanmalı, ilgili kişinin bakmakla yükümlü olduğu kişileri kapsamamalıdır (m.17). Yine ilgili Kararda, devletlerin keyfi olarak vatandaşlığın kaybına yönelik aldığı kararlara konu olan kişilerin uluslararası hukuk tarafından korunduğu belirtilmektedir (Önsöz, par.10). Son olarak, önemle üzerinde durulan bir diğer konu, çocukların vatansız kalmasını önlemek amacıyla her çocuğun vatandaşlık hakkına sahip olduğu ve çocukların vatandaşlıktan keyfi olarak mahrum bırakılmaması gerekliliğidir (m.9, 10).

Bunların yanında Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi, insan hakları ve vatandaşlığın keyfi mahrumiyetine ilişkin bir rapor hazırlamıştır. Raporun konusu, vatandaşlığın kaybına yol açacak kanunî düzenlemeleri ve idarî önlemleri incelemek ve devletlerin vatandaşlığın kaybına ilişkin kullanacakları takdir yetkisini sınırlayan

19 United Nations General Assembly, A/RES/50/152, 9 February 1996, par.16 <<https://www.refworld.org>> Erişim Tarihi 1 September 2020.

20 Bu kararlar şunlardır: United Nations Human Rights Council Resolution 7/10 of 27 March 2008 (A/HRC/RES/7/10), 10/13 of 26 March 2009 (A/HRC/RES/10/13), 13/2 of 24 March 2010 (A/HRC/RES/13/2), 20/4 of 5 July 2012 (A/HRC/RES/20/4), 20/5 of 16 July 2012 (A/HRC/RES/20/5), 26/14 of 26 June 2014 (A/HRC/RES/26/14), 30 June 2016 (A/HRC/RES/32/5) <www.un.org> Erişim Tarihi 1 September 2020.

21 United Nations Human Rights Council (UNHRC), Thirty-second Session, Agenda item 3, Resolution adopted by the Human Rights Council on 30 June 2016, Human Rights and Arbitrary Deprivation of Nationality, A/HRC/RES/32/5, <www.un.org> Erişim Tarihi 1 September 2020.

uluslararası ilke ve standartları hatırlatmaktadır²². Raporda önemle üzerinde durulan, kişilerin vatandaşlığın irade dışı sona ermesinde vatansız kalmamaları ve uluslararası insan hakları hukukunda açıkça kabul edildiği üzere hiç kimsenin vatandaşlığından keyfi mahrum bırakılmamalarıdır. Bu yönde devletler, ancak hukukî dayanak altında, sebep ile sonuç arasında ölçülülük ilkesine bağlı ve uluslararası hukuka uygun olarak kişilerin vatandaşlığını sona erdirmeye kararı vermelidirler. Son olarak Raporda, vatandaşlık hakkında verilen kararlara karşı etkili itiraz yolunun açık bırakılması hususunun altı çizilmektedir. Bunun dışında vatandaşlıktan keyfi yoksun bırakılması durumunun sonuçları araştırılarak, bunun bireylerin siyasî haklarını, seyahat hürriyetini, etkili yargı yoluna başvuru hakkını, aile yaşamını kurma ve sürdürme hakkını, çalışma-sosyal güvenlik, sağlık ve eğitim hakkını olumsuz etkileyebileceğine ilişkin rapor yayınlanmıştır²³.

2. Uluslararası Medeni (Kişisel) ve Siyasal Haklar Sözleşmesi

Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan vatandaşlık hakkını açıkça belirten uluslararası sözleşmelerden bir diğeri, 16 Aralık 1966 tarihinde kabul edilen ve 23.03.1976 tarihinde yürürlüğe giren Uluslararası Medeni (Kişisel) ve Siyasal Haklar Sözleşmesidir²⁴. Bu Sözleşmenin 24/3. maddesine göre her çocuğun bir vatandaşlığa sahip olma hakkı vardır. Ancak bir çocuğa bu hak tanınmadığı takdirde devletlerin sorumluluğuna ilişkin ilgili düzenlemede hüküm yer almamaktadır²⁵.

3. Diğer Bazı Metinler

- a. 1989 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin²⁶ 7. maddesinde, her çocuğun vatandaşlığa sahip olma hakkının olduğu düzenlenmiştir.
- b. Ayrıca Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanan Vatansız Kişilerin Korunmasına İlişkin El Kitabına göre²⁷:

“Uluslararası hukuk uyarınca Devletler, vatandaşlık vermek ve vatandaşlığı geri almak bakımından geniş takdir yetkisini haizdirler. Söz konusu takdir yetkisi, antlaşma ile sınırlandırılabilir. Özellikle, evrensel ve bölgesel insan hakları antlaşmalarında

22 Bu rapor hazırlanırken, 33 devletten, 22 Birleşmiş Milletlere bağlı örgütlerden ve hükümet dışı organizasyonla bilgi alışverişi yapılmıştır. Bu raporda kişilerin iradi olarak vatandaşlıklarını kaybı hâli olan çıkma yoluna ilişkin düzenlemeler kapsam dışı bırakılmıştır. Annual Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights and Reports of the Office of the High Commissioner and the Secretary-General, Human Rights and Arbitrary Deprivation of Nationality, 19 December 2013, A/HRC/25/28 <<https://www.refworld.org>> Erişim Tarihi 1 September 2020.

23 European Human Rights Council (EHRC) Human Rights and Arbitrary Deprivation of Nationality Report of the Secretary-General, 19 December 2011 (A/HRC/19/43).

24 International Covenant on Civil and Political Rights, UN, 2200 A (XXI), RG.21.07.2003/25175.

25 William Thomas Worster, ‘The Obligation to Grant Nationality to Stateless Children Under Treaty Law’ (2019) 24 (2) Tilburg Review 204, 204.

26 Convention on the Rights of the Child, UN General Assembly Resolution 44/25, RG. 27.01.1995/22184.

27 Vatansız Kişilerin Korunmasına İlişkin El Kitabı, Vatansız Kişilerin Statüsüne Dair 1954 Sözleşmesi Kapsamında (Cenevre 2014) 23 <https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2017/02/handbook_on_protection_of_stateless_persons_tr.pdf> Erişim Tarihi 8 September 2020.

vatandaşlığın kazanılması, kaybı ve vatandaşlıktan çıkarılma konularında ırk gibi nedenlerle ayrımcılık uygulanmasına karşı çeşitli yasaklar bulunmaktadır: Örneğin 1979 Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önleneğine İlişkin Sözleşme 9.madde.”

Sonuç olarak, Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen insan haklarına ilişkin çeşitli hukukî düzenlemelerde, vatandaşlığın bir insan hakkı olduğu ve vatandaşlığın kaybının keyfi tasarruflara konu olamayacağı kabul edilmiştir. Böylece, devletlerin sübjektif nitelikte, dayanaksız ve gerekçesiz tasarruflarının uluslararası hukuk nezdinde kabul edilmeyeceğine işaret edilmektedir. Yani bu kararlarda, keyfiliği önlemek adına devletlerin yetkili makamlarının karar alırken kanuna/hukuka uygun karar vermeleri, kişiye özel kararlar almamaları ve kararlara karşı etkili yargı yolunun mutlaka açık bırakılması gerektiği vurgulanmaktadır.

B. Avrupa Konseyi Tarafından Hazırlanan Hukukî Düzenlemeler²⁸

Avrupa Konseyi insan haklarını düzenleyen ve korumaya yönelik mekanizmalar getiren muhtelif milletlerarası sözleşmeler hazırlamıştır. Konseyin hazırladığı en kapsamlı milletlerarası sözleşme, İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Koruma Sözleşmesidir (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi/AİHS). Anılan sözleşme daha sonra kabul edilen muhtelif protokollerle değiştirilmiş ve geliştirilmiştir. Bunun yanı sıra sözleşmede korunan hakların ihlâli halinde başvuru yolu kabul edilmiş, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) ihdas edilmiştir. Ancak dikkat çeken husus bu ana metinde vatandaşlık hakkına dair herhangi bir hükmün mevcut olmamasıdır. Buna mukabil aşağıda değinilen milletlerarası sözleşmelerde vatandaşlık ayrı bir düzenleme konusu yapılmıştır.

1. 6 Mayıs 1963 Çok Vatandaşlık Hallerinin Azaltılması ve Çok Vatandaşlık Hallerinde Askerlik Yükümlülüğu Konusunda Avrupa Sözleşmesi²⁹

Avrupa Konseyi, vatandaşlık hukukuna ilişkin olarak öncelikle çok vatandaşlık hâline dair bir hukukî düzenleme kabul etmiştir. Sözleşme, 28 Mart 1968 tarihinde yürürlüğe girmiştir³⁰. Özetle Sözleşme dört bölümden oluşmaktadır. Sözleşme kapsamında çalışma

28 Diğer bölgesel insan hakları metinlerine baktığımızda, Amerika İnsan Hakları Sözleşmesinde vatandaşlık hakkına ilişkin hükme rastlamaktayız. 22 Kasım 1969 tarihli Amerika İnsan Hakları Sözleşmesinin 20.maddesine göre, herkesin vatandaşlığa sahip olmaya hakkı vardır ve hiç kimse vatandaşlığından veya vatandaşlığını değiştirmekten keyfi olarak mahrum bırakılamaz. American Convention on Human Rights adopted at the Inter-American Specialized Conference on Human Rights, San Jose, Costa Rica.

Afrika kıtası için insan hakları konusunda akdedilen hukukî düzenlemede vatandaşlık hakkı düzenlenmemiştir. African Charter on Human and Peoples' Rights, June 1981, Nairobi, Kenya. Ancak Afrika Çocuk Hakları ve Refahı Üzerine Şart'ın 6/3.maddesinde her çocuğun vatandaşlığa sahip olmaya hakkı olduğu kabul edilmiştir. İnceleme için bkz. Worster (n 25) 214.

Son olarak, Avrupa Birliği tarafından yürütölen çalışmalar hakkında bkz. Acquisition and Loss of Citizenship in EU Member States Key Trends and Issues by European Parliament <<https://www.europarl.europa.eu>> Erişim Tarihi 3 September 2020.

29 The Convention on the Reduction of Cases of Multiple Nationality and Military Obligations in Cases of Multiple Nationality, European Treaty Series No.43.

30 Türkiye Cumhuriyeti Devleti, ilgili sözleşmeye taraf değildir. Çalışmamızın kapsamını aşmaması nedeniyle bahse konu Sözleşme hükümleri tek tek ele alınmayacak, genel bir çerçeve çizilecektir. Bu hükümlerin değerlendirilmesi için bkz. Nihal Uluocak, 'Çifte Vatandaşlığın Önleneğine İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi ve Son Gelişmeler' (1987) 2 (7) Milletlerarası Hukuk ve Özel Hukuk Bülteni 181-186.

konumuzla ilgili olan hükümlere değinilecektir. Sözleşmenin konularından ilki, çok vatandaşlık hallerinin azaltılması başlıklı birinci kısımda yer alan 1/1. maddeye göre, ergin taraf devlet vatandaşının, kendi iradesiyle yetkili makam kararıyla, seçme veya yeniden kazanma yoluyla bir başka taraf devlet vatandaşlığını kazanması durumunda, önceki vatandaşlığını kaybetmesidir. İkincisi ise, çok vatandaşlık halinde askerî yükümlülüklerdir; birden çok devletin vatandaşı olan kişiler, sadece tek bir devlete bağlı olarak askerlik yükümlülüğünü yerine getirebilecektir (m.5-6). Nitekim Sözleşme, 12 Avrupa Devletinde yürürlüktedir³¹. Bu durum, Sözleşmenin Avrupa Konseyi üyesi devletler tarafından gerekli ilgiyi kazanmadığını göstermektedir; ayrıca öğretide Sözleşme, çifte vatandaşlığın yol açabileceği sorunları gidermeye çalışmasından öte çifte vatandaşlığı önlemeyi hedef alması nedeniyle eleştirilmiştir³².

Ancak çok vatandaşlık hallerine ilişkin sorunlar bu Sözleşme ile tam giderilemediğinden, Sözleşmeye ek protokoller kabul edilmiştir³³. Bu Protokollerden biri olan İkinci Protokolde Avrupa Konseyinin bakış açısı değişmektedir. Bu Protokol ile çifte/çok vatandaşlık durumunda, önceki vatandaşlığın terk edilmesine ilişkin katı bakış açısı, üç grup için yumuşamıştır. Buna göre ikinci nesil göçmenler (*migrants*), farklı taraf devlet vatandaşları ile evlenenler ve bu evliliklerden doğan çocuklar, çifte/çok vatandaş olabilmektedir (m.1)³⁴. Nitekim İkinci Protokolün başlangıç kısmında, farklı devlet vatandaşlarının yaptığı evliliklerin (karma evliliklerin) sayısının fazla olması ve bir eşin diğer eşin vatandaşlığını kazanma ve bu kişilerin çocuklarının da ebeveynlerinin vatandaşlığını kazanma ihtiyacı düşünüldüğünde, aynı aile içinde vatandaşlığın birliğini sağlamak amacı belirtilmektedir. Bu yönde, eşlerden biri kendi vatandaşlığını terk edebilir.

2. Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi³⁵

Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde ‘vatandaşlık hakkı’ düzenlenmemiştir. AİHS’de vatandaşlık hakkından bahsetmese de Avrupa İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Koruma Sözleşmesinin Dördüncü

31 Avusturya, Belçika, Danimarka, Fransa, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, İspanya, İsveç ve Birleşik Krallık <<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list>> Erişim Tarihi 4 September 2020.

32 Erdoğan Göger, ‘Çifte Vatandaşlık’, (1995) 44 (1), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 127, 155.

33 Bu Protokollerin ilki 24.11.1977’de imzalanan Çok Vatandaşlık Hallerinin Azaltılması ve Çok Vatandaşlık Hallerinde Askerlik Yükümlülüğü Konusundaki Sözleşmeyi Değiştiren Protokol, 8 Eylül 1978; bir diğeri yine 24.11.1977’de imzalanan ilgili Sözleşmeye Ek Protokol, 17.10.1983 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Son olarak da 24.03.1995 tarihinde yürürlüğe giren 02.02.1993’te imzalanan Çok Vatandaşlık Hallerinin Azaltılması ve Çok Vatandaşlık Hallerinde Askerlik Yükümlülüğü Konusundaki Sözleşmeyi Değiştiren İkinci Protokoldür.

34 Ayrıca bu madde hakkındaki yorum için Explanatory Report to the European Convention on Nationality, par.8.

35 European Convention on Nationality, ETS No.166, 06.11.1997 tarihinde Strasburg’da akdedilen Sözleşme, 01.03.2000 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme, şu ana kadar 21 ülkede yürürlüktedir. Bu ülkeler, Almanya, Arnavutluk, Avusturya, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Finlandiya, Hollanda, İsveç, İzlanda, Karadağ, Kuzey Makedonya, Moldova, Lüksemburg, Macaristan, Norveç, Portekiz, Romanya, Slovakya, Ukrayna.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Sözleşmeyi onaylamamıştır <<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/166/signatures>> Erişim Tarihi 4 September 2020.

Sözleşmenin İngilizce metni için <<https://www.coe.int/168007f2c8>> Erişim Tarihi 4 September 2020.

Protokolünün³⁶ 3. maddesinde, kişilerin vatandaşı bulunduğu Devletin ülkesinden sınır dışı edilemeyeceği ve hiç kimsenin vatandaşı bulunduğu Devletin ülkesine girme hakkından mahrum bırakılamayacağı kabul edilmiştir. Bu düzenleme ile ‘vatandaşın kendi ülkesinden sınır dışı edilemeyeceği kabul edilerek, vatandaşın korunması’ ile karşılaşmaktayız.

1988 yılında Avrupa Konseyi, bir insan hakkı olan vatandaşlık hakkının AİHS kapsamına ek protokolle dâhil edilebilme ihtimalini incelemeye başlamış; ancak devletlerin bu konuda ek protokol kabulüne hazır olmamaları nedeniyle bir sonuca varamamıştır³⁷. Daha sonra 1992 yılında vatandaşlık hakkına ilişkin yeni bir sözleşme hazırlığına başlanmış ve 6 Kasım 1997 tarihinde Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi Strasburg’da imzalanmıştır. Sözleşmenin özetine ilişkin açıklamalarda belirtildiği üzere³⁸, Sözleşme, vatandaşlığın kazanılmasına, vatandaşlığı sadece iyi bir sebeple ve keyfi olmayan sebeple sona erdirilmesine yönelik hükümler içermektedir. Ayrıca Sözleşme, vatandaşlık kararlarının âdil ve yargı denetimine açık olmasını garanti etmektedir. Yine ‘özet’ kısmında Sözleşmenin arkasında yatan bazı önemli ilkeler üzerinde durulmuştur. Bunlar, vatansızlığın önlenmesi, devletlerin vatandaşlık sorunlarını düzenlerken cinsiyet, din, ırk, renk, ulusal veya etnik köken gibi unsurlara dayanarak ayrımcılık yapmaması ve ilgili yerlerde mutaden oturan kişilerin haklarına saygı gösterilmesidir³⁹.

Sözleşme, vatandaşlık hukukuna ilişkin meseleleri ele alan kapsamlı bir sözleşme olup, ilkeler, vatandaşlığın kazanılması, kaybı, yeniden kazanılması, çok vatandaşlık, Devlet halefiyeti durumunda vatandaşlık ve askerî yükümlülükler konularına ilişkin hükümler içermektedir⁴⁰. Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesinin 3. maddesine göre “her devlet, kendi ulusal hukukuna göre kimlerin vatandaşı olduğunu kendisi belirler. Ancak bu yetki, vatandaşlık hukuku alanında uygulanabilir olan uluslararası sözleşmelere, uluslararası teamül hukukuna ve genel hukuk ilkelerine uygun olduğu sürece diğer devletler tarafından kabul edilir”.

Ayrıca Sözleşmenin 4. maddesinde vatandaşlığa ilişkin ilkeler kabul edilmiştir. Bu ilkelerden ilki, herkesin vatandaşlığa hakkı vardır. İkincisi, vatansızlık önlenmelidir. Üçüncüsü, kimse keyfi olarak vatandaşlıktan mahrum bırakılamaz. Son olarak bir taraf devletin vatandaşı ile bir yabancı arasında ne evlilik ne evliliğin sona ermesi ne de evliliğin devamı sırasında bir eşin vatandaşlığının değişmesi, bir diğer eşin

36 Protokol (Protocol No.4 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Securing Certain Rights and Freedoms Other Than Those Already Included in the Convention and in the First Protocol), 16 Eylül 1963 tarihinde kabul edilmiş; 2 Mayıs 1968 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

37 Dissenting Opinion of Judge Pinto de Albuquerque in the case of *Ramadan v. Malta* App no.76136/12, (ECtHR, 21 June 2016), 32.

38 <<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/166>> Erişim Tarihi 4 September 2020.

39 <<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/166>> Erişim Tarihi 4 September 2020.

40 Bu hükümler çalışmamız kapsamında tek tek incelenmeyecek olup, konumuzla bağlantılı olan ilkeler ve vatandaşlığın sona ermesine ilişkin hükümlere değinilecektir.

vatandaşlığına kendiliğinden etki eder. Söz konusu ilkeler, vatandaşlık üzerine ulusal düzenlemelerin temelini teşkil eden uluslararası ilkelere⁴¹.

Öte yandan, vatandaşlığın kaybına ilişkin Sözleşmede yer alan hükümlere baktığımızda, taraf Devletlerin kendi ulusal hukukunda istisnaî haller dışında kanun hükmü icabı veya alacağı kararla vatandaşlığın kaybını düzenlemeyebileceği kabul edilmiştir (m.7/1). Bu istisnaî haller şunlardır:

- a. Başka bir devletin vatandaşlığının iradî olarak kazanılması,
- b. Başvuranın, hileli davranışta bulunarak, yanlış bilgi vererek veya gizleyerek taraf devlet vatandaşlığını kazanması,
- c. Yabancı askerî kuvvetlerde gönüllü hizmette bulunulması,
- d. Taraf devletin önemli çıkarlarını ciddi zarara uğratabilecek eylemlerde bulunulması,
- e. Taraf devlet ile yurt dışında ikamet eden vatandaşı arasında gerçek bağın bulunmaması,
- f. Taraf devletin kanun hükmü icabı, çocuğun vatandaşlığının kazanılmasına ilişkin ulusal hukukta yer alan ön şartların, çocuğun ergin olmasından önce yerine getirilemeyecek olması,
- g. Evlat edinilen çocuğun, evlat edinen ebeveynlerden birinin veya her ikisinin sahip olduğu yabancı vatandaşlığına sahip olması veya bu vatandaşlığı kazanması durumunda çocuğun evlât edinilmesi.

Bu istisnaî hallerin varlığı durumunda kişiler, ilgili taraf devletin vatandaşlığını kaybedebilirler; bir diğer deyişle bu haller dışında ne kanun hükmü icabı ne de yetkili makam kararıyla bir kişi, ilgili taraf devletin vatandaşlığını kaybeder⁴². Eğer kişi, vatansız kalacaksa, sözleşme metninde sayılan istisnaî hallerin varlığı durumunda dahi taraf devlet, vatandaşlığının kaybını düzenlemeyebilir (m.7/3). Ancak bu kuralın tek bir istisnası vardır, ilgili kişinin, yabancı devlet vatandaşlığını hile ile, yanlış bilgi vererek veya kazanılmasına esas olan bir hususu gizleyerek kazandığı tespit edilirse, kişi ilgili devlet vatandaşlığını kaybeder. Bu duruma mahsus olmak üzere, ilgili kişinin vatansız kalıp kalmayacağı önem taşımamaktadır.

Öte yandan Sözleşme kapsamında, bireyin talebiyle vatandaşlıktan çıkma (*renunciation*) hakkı da ayrı olarak düzenlenmiştir. Sözleşmenin 8. maddesine göre her taraf devlet, kişinin vatandaşlıktan çıkma talebine, vatansız kalmaması şartıyla izin vermelidir; ancak taraf devlet, iç hukuk düzenlemesi ile çıkma yolunu kullanabilecek kişileri sadece yurt dışında mutad meskene sahip olan vatandaşlar ile sınırlandırabilir. Son olarak, Sözleşme metninde geçen bireyin kararıyla vatandaşlığın kaybı, geniş yorumlanmalıdır; sadece tek başına ilgili kişinin iradesi sonucu vatandaşlığın kaybı

41 Explanatory Report to the European Convention on Nationality, 6, par.30.

42 Explanatory Report to the European Convention on Nationality, 10, par.58.

hâli ile sınırlı olmayıp, iradesinin yanında yetkili makamın onayı sonucu çıkma durumu da bu madde kapsamında deđerlendirilmektedir⁴³.

Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi çerçevesinde ortaya konan kural ve ilkeler, sadece taraf devletlerin değil, taraf olmayan devletlerin de vatandaşlık kanunlarını hazırlarken veya değiştirirken göz önünde bulundurabilecekleri kural ve ilkelerdir⁴⁴.

Son olarak, 1997 Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi'nin Açıklayıcı Raporuna göre, AİHS'in vatandaşlık hukukuna ilişkin meselelerdeki irtibatı ortaya konmuştur. Buna göre, AİHS 4. Protokolün 3. maddesinin dışında AİHS ve ek protokollerinde vatandaşlığa ilişkin herhangi bir düzenleme yer almasa da AİHS'in vatandaşlık meselelerine uygulanabilir nitelikte olan hükümleri şunlar sayılmıřtır⁴⁵: işkence veya insanlık dışı veya aşağılayıcı muameleyi yasaklayan 3. madde, adil yargılanma hakkına ilişkin olan 6. madde, aile yaşamına saygı hakkına ilişkin olan 8. madde, ayrımcılık yasağına ilişkin olan 14. madde ve yabancıların toplu olarak sınır dışı edilmesini yasaklayan 4. Protokolün 4. maddesidir. Bunun dışında Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesinin aile hayatına saygı gösterilmesi hakkına (AİHS m.8) bağlı kalacağı, Sözleşmenin başlangıç kısmında da belirtilmiştir. Dolayısıyla çalışmamızda, AİHM içtihadında olduğu gibi vatandaşlıkla ilgili meseleler AİHS m.8 kapsamında değerlendirmeye tâbi tutulmuştur.

IV. AİHM'in Vatandaşlığa İlişkin Uyuşmazlıklarda Tavrı

Yukarıda incelediğimiz üzere, uluslararası hukukun temel insan hakları metinlerinde vatandaşlık hakkına ve kişilerin vatandaşlıktan keyfi mahrum bırakılmamasına işaret edilmektedir. Hatta Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi, "İnsan Hakları ve Vatandaşlığın Keyfi Kaybı" Kararlarında devletlerin, objektiflikten ve hukukî dayanaktan uzak kararlar almamasını vurgulamaktadır. Buna rağmen bir başka temel insan hakları sözleşmesi olan Avrupa İnsan Hakları ve Ana Hürriyetlerin Korunmasına İlişkin Sözleşmesinde (AİHS) vatandaşlık hakkına ve kişilerin vatandaşlıktan keyfi mahrum bırakılmamasına ilişkin herhangi bir hüküm yer almamaktadır⁴⁶.

AİHS 11 numaralı Protokolün yürürlüğe girmesinden önce, AİHS m.25 hükmüne göre Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun (Komisyon) Sözleşmede düzenlenen hakların ihlâl edildiğine ilişkin başvuruları kabul edebilmesi için aleyhine başvurulan taraf devletin, Komisyonun bu tür başvuruları kabul etme yetkisini tanıdığını beyan

43 Explanatory Report to the European Convention on Nationality, 13, par.78.

44 Örneğin 5901 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu. Feriha Bilge Tanrıbilir, 'Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi ve Türk Hukuku' (2002) 22 (2) MHB (Ergin Nomer'e Armağan) 791, 793.

45 Explanatory Report to the European Convention on Nationality 4, par.16.

46 AİHM, devletlerin vatandaşlık başvurularını reddederken veya vatandaşlıktan irade dışı sona erdirmeye kararlarını verirken keyfi davranıp davranmadıklarını ortaya koyduğu ölçütler üzerinden değerlendirmektedir. İleride üzerinde durulacağı üzere bu değerlendirmeyi her somut vakia üzerinden yapmaktadır. Bu ölçütlerin içeriğini ayrıntılı şekilde doldurmayı, takdiri yetkisini muhafaza ettiği görülmektedir.

etmesi gerekiyordu. AİHS 11 Numaralı Protokolün yürürlüğe girmesinden sonra⁴⁷ 25. madde değiştirilmiş, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Mahkemesinin yerine sadece Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi oluşturulmuş ve bireysel başvuru başlıklı 34. madde kabul edilmiştir. Bu hükme göre Taraf Devletlerin, Komisyonu tanıma beyanına ilişkin şart kaldırılmış ve bireysel başvuruların kabul edilebilirliğine ilişkin incelemenin sadece AİHM tarafından yapılacağı kararlaştırılmıştır. Böylece 11 Numaralı Protokol ile teşkilatlanma yapısında meydana gelen değişiklik ile kabul edilebilirlik ve esas yönünden inceleme AİHM tarafından yapılmaktadır.

Vatandaşlığa ilişkin hükümler AİHS kapsamında yer almasa da, vatandaşlığı irade dışı sona erdiren veya vatandaşlığa alınma başvurusu yahut vatandaşlıktan çıkma talebi reddedilen kimseler, hak ihlâline uğradıkları gerekçesiyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvurabilmektedirler. Bu tür başvurular üzerine AİHS 11 Numaralı Protokolün yürürlüğünden önce Komisyonun verdiği kararlar ile 11 Numaralı Protokolün yürürlüğünden sonra AİHM'in verdiği kararlar arasında farklılıklar mevcuttur. Komisyon, ulaşabildiğimiz kararlarda, kabul edilemezlik kararı verirken, AİHM başvuruları esastan incelemektedir. Bu durumda karşılaşılan vatandaşlığı sona erdiren veya vatandaşlığın kazanılmasını engelleyen kararlara karşı tavır değişmiştir. Çalışmamızda vatandaşlığa ilişkin bazı meseleler hakkında verilen kararlar, AİHS 11 Numaralı Protokolün yürürlüğe girmesinden önceki dönem ve sonraki dönem üzerinden ayırım yapılarak incelenecektir.

A. Önceki Dönem

Bu dönemde verilen kararlar AİHS 11 numaralı Protokolün yürürlüğe girmesinden önce verilmiş kararlardır. Bu dönemde vatandaşlığa ilişkin uyuşmazlıkların kabul edilebilirliğine ilişkin incelemeler Komisyon tarafından yapılmaktaydı. Bir diğer deyişle vatandaşlar, doğrudan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvuramamaktaydılar⁴⁸.

AİHS kapsamında vatandaşlık hakkı garanti altına alınan bir hak olarak kabul edilmediği için Komisyon, vatandaşlığa ilişkin uyuşmazlıkları, konu bakımından

47 AİHS, 11 Mayıs 1994 tarihli 11 Numaralı Protokol ile değiştirilen metni, 1 Kasım 1998'de yürürlüğe girmiştir.

İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmenin Oluşturduğu Denetim Mekanizmasının Yeniden Yapılanmasına İlişkin 11 No.lu Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun, Kanun No.4255, Kabul Tarihi: 14.5.1997, RG 22.5.1197/22996.

11 Numaralı Protokol öncesinde Taraf Devletlerce, Sözleşmede yer alan yükümlülükler uyuşmasını temin etmek için Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi mevcuttu. Öncelikle uyuşmazlıklar Komisyon önüne gelmekteydi. Komisyonun teşkilatı, görev ve yetkileri için bkz. 11 Numaralı Protokol Öncesi İnsan Hakları ve Ana hürriyetleri Koruma Sözleşmesi 20-37.maddeler. Ayrıca Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, bir uyuşmazlığı Komisyon tarafından dostça çözüm yolu ile halledilemeyince ele alabilir (m.47). Taraf Devletlerin tanıma beyanı üzerine, bir uyuşmazlığı Mahkeme önüne götürebilecekler: Komisyon, vatandaşın mağdur olduğu ileri sürülen Taraf Devlet, uyuşmazlığı Komisyona götüren Taraf Devlet ve aleyhine şikâyetle bulunulan Taraf Devlet (m.48). Mahkemenin görev ve yetkilerine ilişkin hükümler için bkz. 38-56. maddeler.

48 Sandra Mantu, *Contingent Citizenship, The Law and Practice of Citizenship Deprivation in International, European and National Perspectives* (Brill Nijhoff 2015) 95.

(*ratione materiae*) kabul edilebilir olmadığından reddetmekteydi⁴⁹. Bu konuda üzerinde duracağımız ilk dava, vatandaşlığın irade dışı sona ermesine ilişkin olan *X. v. Austria* davasıdır⁵⁰. Başvuran, 1888’de Viyana’da doğmuş ve Avusturya vatandaşlığına sahiptir; 1948 yılında yetkili makam kararıyla Birleşik Krallık vatandaşlığını kazanmıştır. Daha sonra Avusturya vatandaşlığının irade dışı sona erdirildiğine ilişkin karar kendisine bildirilmiş, ancak bu karara yönelik itirazları kabul edilmemiştir. Bunun üzerine Avusturya vatandaşlığından mahrum bırakıldığı iddiasıyla AİHM’e başvurusu üzerine Komisyon, vatandaşlık düzenlemelerinin Devletlerin yetkisinde olduğuna ve uyuşmazlığın konu bakımından (*ratione materiae*) elverişli olmadığına karar vermiştir.

Komisyon’un vatandaşlık konusundaki bu yaklaşımı *Family K. and W. v. The Netherlands* kararında devam etmektedir⁵¹. Söz konusu davanın dört başvurusu mevcuttur. 1961 doğumlu Hollanda vatandaşı ilk başvuran, 1958 doğumlu Hong Kong’da doğan ikinci başvuran ile evlenmiştir. Bu kişilerin 1980 ve 1983 Hollanda doğumlu İngiliz vatandaşı çocukları (üçüncü ve dördüncü başvuran) bulunmaktadır. İkinci başvuran dışındakiler Amsterdam’da oturmaktadır. 1982 yılında ikinci başvuran çalışma amaçlı ikamet izni ile oturduğu Hollanda’da yüklü miktarda eroin bulundurmaktan iki yıl hapis cezası almıştır. Cezası üzerine kamu düzenini ihlâl ettiği gerekçesiyle ikamet izni uzatma başvurusu reddedilmiş ve kendisinin, istenmeyen yabancı statüsünde kabul edilerek, sınır dışı edilmesine karar verilmiştir. Başvuran, bu karara ilişkin itirazının reddedilmesi üzerine, aile yaşamına müdahale edildiği gerekçesiyle AİHM’e başvurmuştur. Ayrıca bir diğer iddiası ise, o dönem yürürlükte olan Hollanda Vatandaşlık Kanunu hükümlerine göre Hollanda vatandaşı erkek ile evlenen yabancı kadın, belediyeye yazılı bildirimde bulunarak Hollanda vatandaşlığını kazanabilirken, Hollanda vatandaşı kadın ile evlenen yabancı erkeğin bu hakka sahip olmaması ve bu hükmün aile yaşamına müdahalenin engellenmesine ilişkin AİHS 8. maddesine aykırı olmasıdır. Komisyon, belirli bir devletin vatandaşlığının kazanılma hakkının ne Sözleşmenin kapsamına giren ne de Sözleşmenin 8. veya bir başka maddesiyle ilgili olan bir konu olduğunu belirterek, uyuşmazlığı konu yönünden reddetmiştir. Ayrıca Komisyon, bu davaya özgü olarak başvuran kişinin işlemiş olduğu suç ile kamu düzenini ve sağlığını ciddi tehlikeye düşürdüğü için Hollanda hükümetinin aldığı kararın m.8/2’de yer alan kısıtlamalara⁵² uygun olduğunu yorumunu da eklemiştir.

49 AİHM’in vatandaşlık meselelerine ilişkin tavrını kesin bir şekilde koyduğu ve pilot karar olarak nitelendirdiği *Ramadan v. Malta* kararında AİHM’in yaptığı bu değerlendirme için bkz. *Ramadan v. Malta* App no.76136/12, (ECtHR, 21 June 2016).

50 *X v. Austria* App No. 5212/71 (Commission Decision, 5 October 1972)

51 *Family K and W v. The Netherlands*, App No.11278/84 (Commission Decision, 01 July 1985)

52 “1. Her şahıs hususi ve ailevi hayatına, meskenine ve muhaberatına hürmet edilmesi hakkına maliktir.

2. Bu hakların kullanılmasına resmî bir makamın müdahalesi demokratik bir cemiyette ancak millî güvenlik, amme emniyeti, memleketin iktisadi refahı, nizamın muhafazası, suçların önlenmesi, sağlığın veya ahlâkın ve başkasının hak ve hürriyetlerinin korunması için zarurî bulunduğu derecede ve kanunla derpiş edilmesi şartıyla vuku bulabilir”. Sözleşmenin Türkçe metni için RG 19.03.1954/8662.

Görüldüğü üzere 1972 ve 1985 tarihli olan kararlarda Komisyon, vatandaşlığa ilişkin uyumsuzlukları konu bakımından reddetme eğilimindedir.

Daha sonra 1996 yılında *Slepčik v. the Netherlands and the Czech Republic* davasında başvuran çingene olan *Slepčik* ailesinin üyeleri, Çekya'nın vatandaşlık başvurularını reddetmesi üzerine AİHM'e başvurmuşlar ve Komisyon, vatandaşlığın kazanılması hakkının, Sözleşmede ve Protokollerinde düzenlenmediğini belirterek başvuruyu kabul etmemiştir⁵³.

Ancak *Slepčik* kararından önce AİHM, ilginç bir karara imza atmıştır. Vatandaşlığa ilişkin uyumsuzlukları kabul etmeyen AİHM ve Komisyon, vatandaşlığın kaybına ilişkin *Kafkaslı v. Turkey* davasında kabul edilebilirlik yönünde karar vermiştir⁵⁴. Başvuran, başvurduğu sırada Türkiye'de ikamet eden Gürcistan asıllı vatansız bir kişidir. *Kafkaslı*, 1939 yılında Türkiye'ye göçmen olarak gelmiş ve 1940 yılında Türk vatandaşlığını kazanmıştır. Türkiye'de iş bulamadığı gerekçesiyle Gürcistan'a geri dönerken Türkiye-Sovyetler Birliği sınırında casusluk yaptığı gerekçesiyle yakalanmış ve 15 yıl hapis cezasına mahkûm edilmiştir. 1955 yılında ulusal güvenliği tehdit ettiği gerekçesiyle Bakanlar Kurulu Türk vatandaşlığından iskat⁵⁵ kararı almış ve altı gün içinde ülkeyi terk etmesini istemiştir. Ancak bu sürede başvuran, bir Türk ile evlenmiş ve ülkeyi terk etmemiştir. 1983, 1991 ve 1992 yıllarında Türk vatandaşlığını yeniden kazanmak için başvurmuş; ancak talepleri Bakanlar Kurulu tarafından her seferinde reddedilmiştir. İlgili kişinin AİHM'e başvurma iddiası, yaklaşık 40 yıldır Türkiye'de vatansız statüsünde bulunması ile her üç ayda bir vatansız kimlik belgesinin yenilenmesi için polise başvurmasının ve ev hapsinde olması nedeniyle resmî izin almadan ikametini terk edememesinin özgürlüğünü kısıtladığı, Türkiye'nin çeşitli yerlerinde oturan çocuklarına ve torunlarına ulaşım noktasında güçlüğüne sebep olduğu ve bu durumun da özel ve aile yaşamını etkilediğidir. Komisyon 1993 yılında başvuruyu kabul etmiştir. Türkiye vatandaşlığın kazanılması hakkının Sözleşmede düzenlenmediği gerekçesiyle konu yönünden Komisyon'un yetkisine itiraz etmiştir. Ayrıca Türkiye, kişinin ülkeden sınır dışı edilmediğini, ülkede ailesiyle birlikte yaşamaya devam ettiğini ve vatansız kişilere uygulanan prosedürün kişinin özel ve aile yaşamına saygı hakkını ihlâl etmediğini belirtmiştir. 11 Numaralı Protokol öncesi AİHS m.31'e göre Komisyon, kabul edilebilirlik yönünde karar verdikten sonra vakıa hakkında ve ilgili Devletin Sözleşme uyarınca yükümlülüklerini ihlâl edip etmediğine ilişkin görüşünü içeren rapor hazırlayarak Bakanlar Komitesine iletmekle yükümlüydü. Bu hüküm doğrultusunda 1 Temmuz 1997 tarihinde Komisyon başvuranın yaşadığı durumun AİHS m.8 kapsamında ihlâl olup olmadığını inceleyerek

53 *Slepčik v. The Netherlands and the Czech Republic* App no.30913/96 (Commission Decision 2 September 1996).

54 *Kafkaslı c. Turquie* de la Requete no 21106/92 (Decision de la Commission 22 May 1995). Ayrıca bu kararın yorumu için Laura van Waas, "Fighting Statelessness and Discriminatory Nationality Laws in Europe" (2012) 14 European Journal of Migration and Law 243, 250.

55 Kişi hakkında bu karar 1955 yılında alındığı için o dönemde 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu yürürlüktedir. Türk Vatandaşlığı Kanunu, Kanun No. 1312, Kabul Tarihi 27.11.1928, RG 04.06.1928/904.

görüşünü belirtmiřtir⁵⁶. Bu raporda Komisyon, AİHS m.8/2⁵⁷ kapsamında devletlerin bir yandan ulusal güvenliği ve düzeni sağlarken diğer yandan kişinin özel ve aile yaşantısına saygı hakkı arasında adil denge kurması gerektiğinden ve bu durumun da devletlerin takdirinde olduğundan hareketle somut olayda vatansızlık statüsünün başvuranın aile kurmasını engellemediğini, ilgili devletin uyguladığı önlemlerin meşru olduğunu ve m.8'i ihlâl etmediğini belirtmiştir. Daha sonra Komisyonun kararı sunulduğu Bakanlar Komitesinde onaylanmıřtır⁵⁸. Sonuç olarak, bu kararda vatandaşlığa ilişkin uyuşmazlığın kabul edildiğini, esasa ilişkin incelemeye geçildiğini ve inceleme sonunda hak ihlâli olmadığına karar verildiğini görüyoruz.

Öğretide vatandaşlığa ilişkin uyuşmazlıkların kabul edilebilir nitelikte olduğuna yönelik içtihat değişikliğine gidilen ilk kararın *Kafkaslı v. Turkey* kararı olduğu; ancak bu karardan sonra verilen *Slepčik* kararında önceki -yani vatandaşlığa ilişkin uyuşmazlığı konu bakımından reddettiği- yaklaşımına geri dönüldüğü belirtilmektedir⁵⁹. Aslında ilginç bir tablo ortaya çıkmaktadır. şöyle ki 1995 yılında *Kafkaslı* kararında vatandaşlığa ilişkin uyuşmazlıkların kabul edilebilir olduğuna karar verildikten sonra 2 Eylül 1996 yılında bu karardan geri adım atılarak, vatandaşlığa ilişkin ihtilâflarının kabul edilemeyeceğine yönelik karar vermiştir. Bu karar ile Batı Avrupa Devletleri ile ilgili uyuşmazlıklardaki yaklaşım ile Türkiye'ye ilişkin bir uyuşmazlık geldiğindeki yaklaşım arasındaki farklılık dikkat çekicidir. Aslında Komisyon *Kafkaslı* kararından önce verdiği kararlarda ve *Slepčik* kararında Batı Avrupa Devletlerinin taraf olduğu vatandaşlığa ilişkin ihtilâflarda bu devletlerin vatandaşlarını belirlemede sahip oldukları münhasır yetkiyi gerekçe göstererek karar almıştır. Ancak Komisyon, *Kafkaslı* kararında, devletlerin vatandaşlıklarını devam ettirecek kişileri belirlemede sahip olduğu yetkiden bahsetmemiş ve ulusal güvenliğini tehdit eden bir kiři hakkında aldığı vatandaşlığı sona erdiren kararın hukuka ve ulusal mevzuata uygunluğunu da tartışmamıştır. Sadece konuya, vatandaşlığı sona erdiren kararın sonucu olan vatansızlık açasından yaklařmıřtır⁶⁰.

B. Sonraki Dönem

Bu bölümde ilk önce, vatandaşlığa ilişkin uyuşmazlıkların kabul edilebilir olduğuna ancak hak ihlâli olmadığına yönelik verilen *Kafkaslı* kararından ve 11 Numaralı Protokolün yürürlüğe girmesinden sonra verilen *Karassev and Family v. Finland*⁶¹ kararı üzerinde durulacaktır. *Karassev* uyuşmazlığı 11 Numaralı

56 *Kafkaslı c. Turquie* Requete no. 21106/92 (Rapport De La Commission, 1 Juillet 1997).

57 Bkz. n 52.

58 Resolution DH (98) 19 Human Rights *Kafkaslı v. Turkey*, Adopted by the Committee of Ministers, 18 February 1998 at the 618 th Meeting of the Minister' Deputies.

59 van Waas (n 54) 252,254.

60 Mantu (n 48) 96.

61 *Karassev and Family v. Finland* App no.31414/96 (ECtHR 12 January 1999).

Protokolün yürürlüğe girmesinden önce Avrupa İnsan Hakları Komisyon'u önüne gelmiş; ancak nihaî kararı, 11 Numaralı Protokolün yürürlüğe girmesinden sonra Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi vermiştir⁶². Şöyle ki *Karassev*'in 5 Mayıs 1995'de yaptığı başvuru, 7 Mayıs 1996'da Avrupa İnsan Hakları Komisyonu tarafından kabul edilmiş; Komisyon 14 Nisan 1998'de toplanmış ancak esasa ilişkin kararını ileri bir tarihe ertelediğini belirtmiştir⁶³. Vatandaşlık başvurusunun reddine ilişkin kararın AİHS m.8'i ihlâl ettiği gerekçesiyle davayı açan başvuran, 1992'de Finlandiya'da doğmuştur. Siyasî durum nedeniyle ülkelerinden kaçan ailesi SSCB vatandaşı olup, Finlandiya'da ikamet etmektedir. Önceleri SSCB'den kaçarak 1991'de Finlandiya'ya gelen aile, iltica başvurusunda bulunmuş, ancak yetkili makamlar başvurularını reddederek haklarında sınır dışı kararı vermiştir. Bu sırada ailesi, *Karassev* adına Finlandiya vatandaşlığına başvurmuş; ancak başvuru reddedilmiştir. Bu sırada yetkili makamlar, Şubat 1992'de ailenin Rus Vatandaşlık Kanununun yürürlüğe girmesiyle kendiliğinden Rus vatandaşlığını kazandığını tespit etmişler ve böylece *Karassev* de doğumla Rus vatandaşlığını kazanmış sayılmıştır. Finlandiya'daki Rus Büyükelçiliğinden 1996 ve 1997 yıllarında aileye vatandaşlıklarına ilişkin bildirim gönderilmiş; ancak aile bu bildirimlere kayıtsız kalmış ve sonunda Rus Federasyonu, ailenin bundan böyle Rus vatandaşı olmadığını ilân etmiştir. Bu gelişmeleri takiben aile, vatansız statüsüne girmiş ve *Karassev*'in ailesi, yabancı pasaportu ve geçici ikamet iznini almıştır. *Karassev*, kendisinin Finlandiya vatandaşı olduğunu iddia ederek yabancı pasaportuna başvurmamıştır. Finlandiya Yüksek İdarî Mahkemesi, *Karassev*'in doğumla Rus vatandaşı olduğu gerekçesiyle doğumla Finlandiya vatandaşlığını kazanmadığına hükmetmiştir. Bunun üzerine uyuşmazlığın önüne geldiği AİHM, Sözleşme ve Protokollerin vatandaşlık hakkını garanti altına alması da vatandaşlığa başvurunun reddi kararının bireyin özel yaşamına olası etkileri nedeniyle m.8 kapsamına dâhil ederek, ulusal makamın kararının hukuka uygun olup olmadığı çerçevesinde inceleme yapmıştır. Şöyle ki Finlandiya'da doğan çocukların başka bir devletin vatandaşlığını taşıması kaydıyla Finlandiya vatandaşlığını kazanacağına ilişkin Finlandiya Vatandaşlık Kanununa uygun verilen bir karar olduğuna dayanarak AİHM, başvuran kişi aleyhine alınan vatandaşlık kazanma talebinin reddi kararını hukuka uygun bulmuştur. Ayrıca vatandaşlık başvurusunun reddine ilişkin kararın kişi ve ailesi üzerinde olumsuz etki bırakmadığını da belirtmiştir.

Böylece, vatandaşlığa ilişkin meseleler AİHM tarafından kabul edilip, esasa ilişkin kararlar verilmeye başlanmıştır. Bu yönde AİHM'in önüne gelen *Riener v. Bulgaria*⁶⁴ uyuşmazlığının konusu, bir başka devlet vatandaşlığını kazanan kişinin önceki vatandaşlığından çıkma talebinin (*renunciation*) reddedilmesinin, AİHS m.8 kapsamında özel hayatın ihlâlî olup olmadığıdır. AİHM, bu kararda, uyuşmazlık

62 ibid.

63 *Karassev and Family v. Finland* App no.31414/96 (Commission Decision 14 April 1998).

64 *Riener v. Bulgaria* App no.46343/99 (ECtHR, 23.08.2006).

konusunu m.8 kapsamında değerlendirirken, vatandaşlıktan çıkma talebinin reddi kararının hukukî sonuçları üzerinde durmuştur. Somut uyuşmazlıkta Bulgaristan vatandaşı başvuran 1989 yılında Avusturya vatandaşlığını kazanmış ancak o tarihlerde Bulgaristan vatandaşlığından çıkma talebinde bulunmamıştır. Daha sonraları Bulgaristan’da hakkında yürütölen vergi borçlarına ilişkin yargılamalar üzerine 2004 yılında Avusturya hukukunda çok vatandaşlığın tanınmamasını gerekçe göstererek Bulgaristan vatandaşlığından çıkma talebinde bulunmuştur. Ancak Bulgar yetkililer, vergi borçları nedeniyle bu talebini reddetmiştir. AİHM, bu ret kararının hukukî sonuçları üzerinden kişinin özel hayatını etkileyip etkilemediğini tespit etmiştir. şÖyle ki bu kararın başvuran kişinin kazandığı Avusturya vatandaşlığı ve Avusturya’da bulunan meslekî ve aile hayatı üzerinde olumsuz etkisi olup olmadığı ile başvuranın Avusturya’ya seyahatlerini kısıtlayıp kısıtlamadığı noktalarında değerlendirerek, hak ihlâli olmadığını oy çokluğu ile karar almıştır. Ancak bir hâkim, vatandaşlığının kişinin kimliğinin bir parçası olduğu ve çıkma talebinin reddinin, kişinin vatandaşlığını değiştirme serbestisini olumsuz etkilediği gerekçesiyle karara muhalif kalmıştır.

Bunun dışında *Genovese v. Malta* kararında⁶⁵ vatandaşlık talebinin reddi kararını m.8 kapsamında değerlendirirken AİHM, farklı bir kavram üzerinde durmuştur, o da “toplumsal kimlik” kavramıdır. 1996 yılında İşkoya’da evlilik dışı doğan başvuranın annesi Birleşik Krallık, babası da Malta vatandaşıdır. Babası, çocuğunu tanımamış ve çocuğu ile de kişisel ilişki kurmamıştır. Annesi, çocuğu adına Malta vatandaşlığına başvurmuştur. Ancak Malta yetkili makamı, Malta kanunlarına göre evlilik dışı doğan ocuğun Malta vatandaşı olabilmesi için annesinin Malta vatandaşı olması gerektiğini belirterek, Malta vatandaşlığını kazanma başvurusunu reddetmiştir. Bu karar üzerine Malta iç hukuk yollarını da tüketen anne, son olarak bu karara karşı AİHM’e başvurmuştur. AİHM, AİHS m.8’in belirli bir devletin vatandaşlığını kazanma hakkını garanti etmese de, vatandaşlığa ilişkin meselelere kayıtsız kalamayacağını belirterek uyuşmazlığın esasına girmiştir. Sonuç olarak vatandaşlığa başvuru talebinin reddinin AİHS m.8’i doğrudan ihlâl etmeyip, kişinin toplumsal kimliği üzerinden özel hayata etkisi nedeniyle m.8 kapsamında değerlendirmiş ve ihlâl kararı vermiştir. Bu kararda ‘toplumsal kimlik’ kavramı ile karşılaşıyoruz; ancak kararda, bu kavramın tanımı yapılmadığı gibi ne şekilde kişinin vatandaşlığını etkileyebileceği de açıklanmamıştır. Bu karar oyçokluğu ile alınmış. Bir hâkim, kullanılan bu ifade nedeniyle karara katılmamıştır. Karara katılmayan hâkim, özel hayat kavramının çok geniş olduğunu, vatandaşlığa başvurunun reddi kararının her zaman kişi üzerinde etkisinin olacağını; ancak bu kararın tek başına toplumsal kimliği etkilemesinin mümkün olamayacağını ve somut olayda vatandaşlığa alınmayan kişinin, dokuz yaşında olması ile, bu etkinin ne şekilde olacağının açıklanması gerektiğini belirtmiştir.

65 *Genovese v. Malta* App no.53124/09 (ECtHR, 11 October 2011/Final 11 January 2012).

AİHM, vatandaşlığa ilişkin uyumsuzluklar hakkında kesin tavrını pilot karar olarak nitelendirdiği *Ramadan v. Malta* kararında⁶⁶ somutlaştırmıştır. Buraya kadar, her vakıa üzerinden *-Riener v. Bulgaria* ve *Genovese v. Malta* kararlarında gördüğümüz üzere- farklı ölçütler üzerinden değerlendirmesini yapmıştır. Nitekim *Riener v. Bulgaria* uyumsuzluğunun konusu, vatandaşlıktan çıkma talebinin, *Genovese v. Malta* ile *Karassev and Family v. Finland* uyumsuzluklarının konusu, vatandaşlık kazanma başvurusunun reddidir. Pilot karar olan *Ramadan v. Malta* uyumsuzluğunun konusu ise vatandaşlığı kazanma kararının iptalidir. *Ramadan v. Malta* kararında AİHM önceden konu bakımından AİHS ile uyumlu kabul edilmeyen vatandaşlığa ilişkin uyumsuzlukların⁶⁷, günümüzde kapsam dışı bırakılamayacak bir konu olduğunu ve vatandaşlık hakkının AİHS’te veya Protokollerinde garanti altına alınmasa da vatandaşlığa ilişkin uyumsuzlukların bireylerin özel yaşamına saygı gösterilmesine ilişkin olan AİHS m.8 kapsamında değerlendirilebileceğini belirtmiştir.

Ramadan v. Malta kararına konu olan uyumsuzlukta, doğumla Mısır vatandaşı olan başvuran, vize süresinin bitmiş olmasına rağmen yasal olmadan bulunduğu Malta’da Malta vatandaşı ile evlenmiştir. Daha sonra Mısır ve Malta hukuklarında çifte vatandaşlık kabul edilmediği için Nisan 1994’te Malta vatandaşlığını kazanan başvuran Mısır vatandaşlığından çıkmıştır. Başvuran ile eşi, evliliklerinde sorun yaşamaya başlamış ve başvuran, hamile eşine fiziksel şiddet uygulamaktan dolayı ceza almıştır. 08.02.1995 tarihinde Malta vatandaşı kadın, evliliğin iptali için mahkemeye başvurmuş ve dört yıl sonra mahkeme hem evliliği iptal etmiş hem de başvuranın Malta vatandaşlığını kazanmak için evlendiğine (hile ile vatandaşlığı kazandığına) hükmetmiştir. Daha sonra 2003 yılında başvuran, Rus vatandaşı ile evlenmiş ve evlilikten doğan çocukları, başvurana bağlı olarak Malta vatandaşlığını kazanmıştır. Başvuran, ikinci eşinin Malta hukukunda kabul edilen ve Malta vatandaşı ile evli olan kişilere seyahat serbestisi tanıyan “*exempt person status*” statüsüne sahip olması için başvurduğu sırada yetkili makam, başvuran hakkında verilen hile ile vatandaşlığı kazandığına ilişkin karar ile karşılaşmış ve 2006 yılında başvuran hakkında vatandaşlığı hile ile kazandığı gerekçesiyle Malta vatandaşlığına alınma kararının iptaline karar vermiştir. Başvuran, hakkında verilen hile ile vatandaşlığı kazandığına ilişkin karardan haberinin olmadığını iddia ederek, vatandaşlığın iptali kararına itiraz etmiştir. İtirazının kabul edilmemesi üzerine Malta’da ilk derece mahkemesinde dava açmış ve AİHS hükümleri uyarınca özel ve aile yaşantısına saygı gösterilme hakkının ihlâl edildiğini ileri sürmüştür. Ulusal mahkeme, vatandaşlığı sona erdiren kararın AİHS m.8’in ihlâlüne yönelik olduğunu belirtmiş ve dava Anayasa Mahkemesine taşınmıştır. Anayasa Mahkemesi, bu kararı kısmen bozarak vatandaşın tayini konusunun devletlerin yetkisinde olduğunu ve böylece AİHS m.8’in ihlâl edilmediğine karar vermiştir.

66 *Ramadan v. Malta*, App no.76136/12 (ECtHR, 21 June 2016)

67 *X v. Austria* App No. 5212/71 (Commission Decision, 5 October 1972); *Family K and W v. The Netherlands*, App No.11278/84 (Commission Decision, 01 July 1985; *Slepčik v. The Netherlands and the Czech Republic* App no.30913/96 (Commission Decision 2 September 1996).

AİHM, Malta Devletinin vatandaşlığı sona erdirmeye kararının keyfi olup olmadığını incelemiştir. Bunun için belirlediği ölçütler şunlar:

- Vatandaşlığı sona erdiren karar, hukuka uygun mudur?
- Vatandaşlığı sona erdiren karara karşı itiraz yolları açık mıdır? Örneğin, vatandaşlıktan mahrum bırakılan kişi, bu karara karşı mahkemeye başvurabilmiş midir?
- Vatandaşlığı sona erdiren kararı alan yetkililer, özenli ve hızlı bir şekilde davranmışlar mıdır?

İlk ölçüt, hukuka uygunluk ölçütüdür. Yani ulusal yetkili makamın almış olduğu kararın dayanağı kanunda yer almakta mıdır? Malta Vatandaşlık Kanununa göre, hile ile yetkili makam kararıyla vatandaşlık kazanılması vatandaşlığa alınma kararının iptali sebebidir. Nitekim Malta Devleti, kişinin vatansız kalıp kalmadığı ile ilgilenmeden vatandaşlığı kazanmada hile yaptığının tespiti gerekçesiyle, uzun bir süre sonra kişi hakkında vatandaşlığın iptali kararı almıřtır⁶⁸. İkinci ölçüt, ilgili devletin hukukunda, vatandaşlığı sona erdiren karara karşı itiraz yolunun tanınmasıdır. Bu ölçüte ilişkin olarak da AİHM, kişinin yetkili makamın kararına karşı mahkemeye başvurabildiğini, mahkemede avukatla temsil edilebildiğini, sözlü ve yazılı beyanlarının alındığını, tanık ifadeleri de dâhil olmak üzere delillerini mahkemede sunabildiğini, hatta en son olarak da anayasal yargı yolunun tüketildiğini tespit etmiştir. Üçüncü olarak da yetkili makamlar, herhangi bir gecikmeye mahal vermeden kişi adına kararları hızlı bir şekilde almışlardır. Böylece AİHM, Malta yetkililerinin vermiş olduğu vatandaşlığın kaybı kararını, keyfilikten uzak, objektif, hukuka ve kanuna uygun bulmuştur.

Bu davada ortaya konan AİHM'in değerlendirdiği bir diğer durum, vatandaşlığı sona erdiren kararın kişi üzerindeki etkisi ve sonuçlarıdır. Burada da ilgili kişinin, hakkında alınan karar üzerine sınır dışı edilip edilmediği, kendi hayatını/işini ilgili ülkede devam ettirip ettirmedeği hususları ele alınmıştır. Somut olayda başvuran kişinin evliliğinin iptal edilmesinden haberinin olduğunu ve iptal edilen evliliğe bağlı olarak kazanılan vatandaşlığın kaybının da her an olabileceğini; kendisi hakkında sınır dışı kararının olmadığını, Malta'da kalmaya ve kendi işlerini yürütmeye devam ettiğini, çocuklarının Malta vatandaşlığını koruduğunu belirterek, hakkında alınan vatandaşlığı sona erdiren kararın, başvuran kişinin özel ve aile yaşantısını etkilemediği sonucuna varmıştır. Yine mahkeme, başvuran kişinin vatansız kalmasına rağmen Mısır vatandaşlığını yeniden kazanmak için başvuruda bulunmadığını, vatansız kalan bir kişiyi bir başka Devletin ülkesinde kalmasına izin verme yükümlülüğünde olmadığını da eklemiştir.

68 Bu noktada vatandaşlığın sürekliliği konusunun ayrı incelenmesi gerekir. Devletlerin vatandaşlık mevzuatında, sonradan, gerçeğe aykırı beyanla veya hile ile bir devletin vatandaşlığının kazanılması konusunda belirli bir zaman sınırının gerekibilmesi gerektiği tartışması, bu aşamada gündeme gelebilir.

Sonuç olarak *pilot kararda*, vatandaşlığa ilişkin uyumsuzluklar AİHS m.8 kapsamına dâhil edilmiş ve vatandaşlığı sona erdirme kararı veren yetkili makamların bu kararı alırken keyfî davranıp davranmadıklarının değerlendirilmesi için esas alınacak ölçütler belirlenmiştir. Bu ölçütler AİHM tarafından daha sonra verilen kararlarında da değerlendirilmiştir⁶⁹.

Bu kararlardan biri olan *Said Abdul Salam Mubarek v. Denmark* kararında⁷⁰, pilot kararda olduğu gibi, vatandaşlığı sona erdiren kararın, devletin yetkili makamlarınca keyfî alınıp alınmadığı ve ilgili kişi (başvuran) üzerindeki sonuçlarının neler olduğu tespit edilmiştir. Karara konu olayda başvuran kişi doğumla Fas vatandaşı olup, sonradan Danimarka vatandaşlığını kazanmış; dört çocuğu da Danimarka vatandaşıdır ve annesi ve kardeşleri Fas'ta yaşadığı için Fas ile de bağıını devam ettirmektedir. Cinayete teşebbüs suçundan dolayı Fas yetkilileri, başvuranın Danimarka yetkililerinden iadesini talep etmiş ancak Danimarka yetkilileri, Fas'ta ölüm cezası ile karşılaşma ihtimali olduğundan bu talebi iki defa reddetmiştir. Daha sonra başvuran, terör eylemleri nedeniyle Danimarka'da hüküm giymiştir. Özetle hakkında yapılan yargılamalar ve suçun ağırlığı nedeniyle almış olduğu cezanın sonucunda Danimarka Yüksek Mahkemesi kararıyla Danimarka vatandaşlığı sona erdirilmiş ve hakkında sınır dışı kararı alınmıştır. İlgili kararda, bu sonucun AİHS m.8'i ihlâl etmediği belirtilmiş ve Adalet Bakanlığı başvuran kişiyi, milli güvenlik bakımından tehlikeli kişi olarak ilân etmiştir. Bu karar üzerine ilgili kişi, sınır dışı kararının AİHS m.3'ü⁷¹, vatandaşlığı sona erdiren kararın ise AİHS m.8'i ihlâl ettiği gerekçesiyle AİHM'e başvurmuştur. AİHM, m.8'in ihlâli olup olmadığını belirlemek için pilot karar olan *Ramadan v. Malta* kararında tespit edilen ölçütleri ele almıştır. Yani vatandaşlığı sona erdiren karar, hukuka uygun mu; bu karara karşı itiraz yolu tanınmış mı ve ulusal yetkili makamlar, özenli ve hızlı bir şekilde davranmışlar mı? Somut olayda AİHM, vatandaşlığı sona erdiren kararın Danimarka Vatandaşlık Kanunu'nun ilgili maddesine uygun olarak alındığını; başvuran kişinin bu karara karşı yargı yollarını tükettiğini, yetkililerin kararı kesinleştirirken gerekli özeni gösterdiğini tespit etmiş ve ilgili kararın keyfî alınmadığına hükmetmiştir. AİHM, daha sonra vatandaşlığı sona erdiren kararın ilgili kişi (başvuran) üzerindeki sonuçlarının neler olduğu sorusu üzerinde değerlendirme yapmış ve başvuran kişinin, hakkında verilen vatandaşlığı sona erdiren kararı üzerine vatansız kalmadığını ve doğumla vatandaşlığını kazandığı ülke ve sonradan vatandaşlığını kazandığı diğer ülke ile bağlarını halen devam ettirdiğini belirleyerek, m.8'in ihlâl edilmediğine karar vermiştir.

69 Bkz. *K2 v. the United Kingdom* App no.42387/13 (ECtHR, 7 February 2017), *Alpeyeva and Dzhalagoniya v. Russia* App no 7549/09 and 33330/11 (ECtHR, 12 September 2018), *Said Abdul Salam Mubarek v. Denmark* App no.74411/16 (ECtHR, 22 January 2019), *Ghoumid and Others v. France* App no 52273/16, 52285/16, 52290/16, 52294/16, 52302/16 (ECtHR, 25 June 2020).

70 *Said Abdul Salam Mubarek v. Denmark* App no.74411/16 (ECtHR, 22 January 2019).

71 İlgili hükümde yer alan hakkın ihlâl edilip edilmediği çalışmamızın kapsamı dışındadır.

Yine aynı değerlendirmeye *Ghoulid and Others v. France*⁷² kararında rastlamaktayız. Bu davasının konusu, terör suçunu işledikleri gerekçesiyle Fransız vatandaşlığı sona erdirilen kişilerin, kendileri hakkında alınan bu kararın AİHS m.8'i ihlâl ettiği iddiasıdır. Bu davada da AİHM, başvuran kişiler hakkında alınan kararların keyfi alınıp alınmadığı üzerine değerlendirme yapmıştır. AİHM, somut uyuşmazlıkta yetkililerin, başvuran kişilerin yaklaşık on yıldır devam eden terör eylemlerinin sonucunda en son yaptırım olarak vatandaşlıklarını sona erdirdiğini, alınan karar üzerine başvuranlara savunma yapmaları için süre verildiğini, başvuranların karara karşı yargı yollarına başvurduğunu ve bunların sonucu olarak da başvuran kişiler aleyhine alınan vatandaşlığı sona erdiren kararın keyfi bir karar olmadığını tespit etmiştir. AİHM sonra, üstte bahsettiğimiz kararlarında yaptığı gibi, bu kararın başvuran kişiler üzerindeki sonucunu da incelemiştir. Bu noktada da başvuran kişilerin ikinci bir vatandaşlığı olduğu, dolayısıyla Fransız vatandaşlığının sona ermesi durumunda vatansız kalmadıkları, başvuran kişilerin sınır dışı edilmediği, aileleriyle beraber Fransa'da kalmaya devam ettiğini belirtmiştir. Sonuç olarak AİHM, somut olayda AİHS m.8'in ihlâl edilmediğine yönelik karar vermiştir.

Üzerinde durduğumuz bütün bu kararlarda AİHM, devletlerin yetkili makamlarının vatandaşlığı sona erdiren kararlarını verirken keyfi davranıp davranmadıklarını belirli ölçütler üzerinden değerlendirmektedir. Bu ölçütler, *hukuka uygunluk, karara karşı yargı yolunun açık bırakılması ve yetkili makamların bu yöndeki kararlarını özenli ve hızlı bir şekilde almasıdır*. AİHM bu değerlendirmeyi her somut vakia üzerinden takdir yetkisini muhafaza ederek yapmaktadır.

Ayrıca yine yukarıda bahsettiğimiz kararlarda tespit ettiğimiz üzere AİHM vatandaşlıkla ilgili uyuşmazlıkları m.8 kapsamında değerlendirmektedir. Aşağıda değineceğimiz iki örnek kararda, AİHM vatandaşlıkla ilgili uyuşmazlıkları m.8 kapsamında ele aldığını farklı konular üzerinden de göstermiş durumdadır.

Bu kararlardan ilki, *Ahmadov v. Azerbaijan* kararıdır⁷³. Ocak 2020'de verilen kararın konusu yetkili makamın ilgili kişiye kimlik kartı verilmesi talebinin reddidir. Nitekim başvuran bu durumun vatandaşlığın fiilî kaybı olduğunu iddia etmektedir. Başvuran, Azerbaycan soyuna sahip Gürcistan vatandaşı olup Bakü'de yaşamaktadır. Bakü'de yaşadığı süre boyunca Azerbaycan vatandaşı olmadan seçimlerde oy kullanmış, belirli kısıtlamalara bağlı olmadan taşınmaz mal satın almış ve oğunun doğum sertifikasında kendisi Azerbaycan vatandaşı olarak yazılmıştır. Bu somut verilere dayanarak yetkili makama, Azerbaycan kimlik kartı için başvurmuştur. Yetkili makam, bu verilerin

72 *Ghoulid and Others v. France* App no 52273/16, 52285/16, 52290/16, 52294/16, 52302/16 (ECtHR, 25 June 2020). Ayrıca terör örgütü ile olan bağları nedeniyle Belçika vatandaşlığına ilişkin kaybettirme kararının AİHS m.8'i ihlâl ettiğine ilişkin AİHM önünde görülmekte olan davalar da vardır. Bunlar, *El Around v. Belgium* App no.25491/18 ve *Soughir v. Belgium* App no.27629/18 davalarıdır. <https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Citizenship_Deprivation_ENG.pdf> Erişim Tarihi 30 September 2020.

73 *Ahmadov v. Azerbaijan* App no 32538/10 (ECtHR, 30 January 2020)

kendisinin Azerbaycan vatandaşı olarak sayılmasında yeterli olmadığını belirterek başvurusunu reddetmiştir. AİHM, vatandaşlığın kaybına yol açan ulusal yetkili makamların kararlarını değerlendirmek için kullandığı ölçütleri bu uyuşmazlık için de ele almıştır. Yani somut vakiada AİHM, kararın keyfi olup olmadığını daha önceki kararlarında ortaya koyduğu üzere çeşitli ölçütler üzerinden değerlendirmiştir. Bunlar, kararın hukuka uygun olup olmadığı, alınan karara karşı yargı denetiminin açık olup olmadığıdır. Hükümetin savunması, başvuranın talebinin Azerbaycan Vatandaşlık Kanununun yürürlüğe girdiği zaman Azerbaycan'da daimî ikametgâhının olmadığı, geçici ikameti bulunması nedeniyle reddedildiği yönündedir. Ancak başvuran kişinin AİHM'e başvurmadan önce tükettiği iç hukuk yollarında bu gerekçe hiç belirtilmemiştir. Sonuç olarak AİHM, başvuranın talebinin reddi üzerine başvurduğu mahkemelerde de gerekçe belirtilmeden davasının reddedilmesinin, başvurana etkili bir yargı denetiminin sağlanmadığının göstergesi olduğuna dayanarak AİHS m.8'in ihlâl edildiğine hükmetmiştir. Bir diğer deyişle, kararın keyfi alındığı sonuca varmıştır.

Üzerinde durmak istediğimiz ikinci karar ise, *Petropavlovskis v. Letonya* kararıdır⁷⁴. Bu karara konu olan talep, yukarıda üzerinde durduğumuz kararlara konu olan taleplerden farklılık taşımaktadır. Bu davada başvuran, vatandaşlığa başvuru talebinin reddi kararının AİHS m.8'in ihlâli iddiasıyla değil; AİHS'in ifade özgürlüğüne ilişkin olan 10. maddesi ve toplanma ve örgütlenme özgürlüğüne ilişkin olan 11. maddesini ihlâl ettiği gerekçesiyle AİHM'e müracaat etmiştir. Buna rağmen yine AİHM, uyuşmazlığın vatandaşlığa ilişkin olması nedeniyle başvuranın AİHS m.8'in ihlâline yönelik iddiasının olmamasına rağmen, devletlerin m.8 altındaki yükümlülüklerini hatırlatmaktadır. Ayrıca yine bu kararda vatandaşlık hakkının, Sözleşmede ve Ek Protokollerde garanti altına alınmadığı; ancak vatandaşlığı sona erdiren veya vatandaşlık kazanma başvurusunu reddeden kararların, bireylerin özel yaşantısı üzerinde etkisi nedeniyle AİHS m.8 kapsamında değerlendirildiği vurgulanmıştır. Somut olayda başvuran Letonya vatandaşlığını kazanmak üzere kanunda gerekli olan tüm şartları yerine getirmiş olmasına rağmen Bakanlar Kurulu tarafından başvurusu reddedilmiştir. Başvuran kişi, SSCB vatandaşı olup, SSCB'nin dağılmasıyla Sovyet vatandaşlığını kaybeden ve başka bir devletin vatandaşlığını kazanamamış, vatansız kişidir ve Letonya'da 'vatandaş olmayan süresiz oturma iznine sahip' kişi statüsünde bulunmaktadır. Bunun üzerine başvuran idarî yargıya başvurmuş; ancak ilk derece ve üst derece mahkemeleri, Bakanlar Kurulunun aldığı kararın siyasî yönünün olduğuna, kimlerin vatandaşlığa alıp kimleri almayacağı konusunda Bakanlar Kurulunun sınırsız yetkiye sahip olduğuna hükmetmiştir. Başvurucu, Letonya'nın resmî dilinin, eğitim dili Rusça olan okullarda uygulanmasına karşı faaliyetlere katılımı, hükümetin eğitim politikasına karşı çeşitli protestolarda yer aldığı ve bunlara ilişkin çeşitli makaleler yayınladığı, bir siyasî partiye üye olduğu gerekçesiyle vatandaşlığı kazanma başvurusunun reddi kararının hukukî temeli olmadığını iddia etmiştir. Yine

74 *Petropavlovskis v. Letonya* App no 44230/06 (ECtHR, 13 January 2015)

başvuran bu faaliyetlere katılımı gerekçesi ile Bakanlar Kurulunun kararı arasında illiyet bağının olduğunu, kendi ifade ve davranışlarına müeyyide olarak başvurusunun reddedildiğini belirterek, m.10 ve m.11'in ihlâline yönelik AİHM'de dava açmıştır. Letonya Hükümeti, başvuranın Letonya'ya bağlılık gösteren eylemlerde bulunmadığını ve milli güvenliğe tehdit oluşturduğunu iddia etmiştir. AİHM, vatandaşlığa alınırken aranan sadakat kavramını, iktidarda olan hükümete sadakatten çok vatandaşlığa alınacak kişilerde mevcut olması gereken devlete ve onun anayasasına sadakat olarak yorumlamaktadır. İfade ve toplantı hürriyeti kullanılırken, eleştirilerin hukuka uygun olması gerektiğini, hükümete karşı izin verilen eleştirilerin sınırının özel kişiye karşı olan eleştireden daha geniş kapsamlı olduğunu, bunların vatandaşlığa kabul ve usulü ölçütleriyle ilgili durumdan tamamen farklı olduğunu, somut olayda başvurucunun toplantılara katılımın engellendiğine ilişkin durumla karşılaşmadığını belirterek, ihlâl iddiasını reddetmiştir.

AİHM, bu kararda da, vatandaşlıkla ilgili uyuşmazlıklarda m.8 kapsamında değerlendirme yaptığını bir kez daha ortaya koymaktadır; ancak başvuranın talebi m.8'in ihlâline yönelik olmadığı için m.8 kapsamında bir sonuca varmamıştır.

Sonuç olarak AİHM, vatandaşlık hakkının önemi ve kişinin yaşamı üzerindeki doğrudan etkisi nedeniyle vatandaşlığa ilişkin uyuşmazlıklara kayıtsız kalmamaktadır.

V. Sonuç

Vatandaşlığa ilişkin kararlar, bireyler üzerinde ciddi sonuçlar yaratan, kişinin statüsünde değişiklik meydana getiren kararlardandır. Bu yönde alınan kararla kişiler kimi zaman vatansız kalabilecekleri gibi yaşadıkları toplumda vatandaşlara nazaran daha dezavantajlı duruma düşebilmektedirler. Örneğin vatandaşlığın iradî dışı sona erdirilmesine ilişkin kararların bireyler üzerinde yarattığı ciddi etkiler nedeniyle AİHM'in de bu kararlara karşı inisiyatif almaya başlaması önemlidir. AİHM, devletlerin vatandaşlık başvurusunu reddeden veya vatandaşlığı sona erdiren kararları alırken keyfi davranmasını bir nebze olsun engellemek adına kendi içtihadında vatandaşlığı, bir insan hakkı olarak ele almaya başlamış ve vatandaşlığa ilişkin uyuşmazlıklar hakkında önceki içtihadında kabul edilemezlik yönünde karar verirken, güncel yargılamalarında esas yönünden incelemektedir. Bu çerçevede AİHM, devletlerin vatandaşlığa ilişkin verdikleri kararların, kişilerin sahip olduğu özel hayata saygı hakkının ihlâli olup olmadığına ilişkin bir değerlendirme yapmaktadır. Aslında AİHM, önüne gelen vatandaşlığa ilişkin uyuşmazlıklarda, devletlerin bir insan hakkı olan vatandaşlık hakkına ve vatandaşlık hakkından keyfi mahrum bırakılmama ilkesine duydukları saygıyı değerlendirmektedir. Sonuç olarak, AİHM'in, içtihatları ile ortaya koyduğu tavır, aynen uluslararası hukukî düzenlemelerle ortaya konulduğu üzere, kişilerin vatandaşlık haklarının devletlerin keyfi uygulamaları karşısında korunmasıdır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Bibliyografya/Bibliography

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları, Resmî İnternet Sitesi, <<https://hudoc.echr.coe.int/>>.

Aybay R, *Kadının Uyrukluluğu Üzerinde Evlenmenin Etkisi* (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi 1980).

Aybay R and Özbek N, *Vatandaşlık Hukuku* (4th edn, İstanbul Bilgi Üniversitesi 2015).

Berki O.F, ‘Yetkili Makam Kararı ile Türk Vatandaşlığının Kaybı’ (1975), 32 (1-4), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 117-134.

Doğan V, *Türk Vatandaşlık Hukuku* (15th edn, Savaş 2018).

Erdem BB, *Türk Vatandaşlık Hukuku* (7th edn, Beta 2019).

Göğçer E, ‘Devletler Hususî Hukukunun Mahiyeti’ (1970), 27 (3-4), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 173-192.

Göğçer E, *Türk Tâbiyet Hukuku* (3th edn, Sevinç Matbaası 1975).

Göğçer, E, ‘Çifte Vatandaşlık’, (1995) 44(1), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 127-181.

Güngör G, ‘Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi’, (1997-1998), 17-18 (1-2), MHB, (Prof. Dr. Yılmaz Altuğ’a Armağan) 229-250.

Güngör G, *Tâbiyet Hukuku Gerçek Kişiler-Tüzel Kişiler- Şeyler* (7th edn, Yetkin 2019)

Lambert H, ‘Comparative Perspectives on Arbitrary Deprivation of Nationality and Refugee Status’, (2015), 64 (1), International and Comparative Law Quarterly 1-37.

Mantu S, *Contingent Citizenship. The Law and Practice of Citizenship Deprivation in International, European and National Perspectives* (Brill Nijhoff 2015).

Molnar T, ‘The Prohibition of Arbitrary Deprivation of Nationality Under International Law and EU Law: New Perspectives’ in *Hungarian Yearbook of International Law and European Law* (Eleven International Publishing 2015) 67-92.

Nomer E, *Türk Vatandaşlık Hukuku* (18th edn, Filiz Kitapevi 2010).

Özbek N, *İlgilinin İstenci Gerekmeksizin Türk Vatandaşlığıyla İlişkinin Kesilmesi* (Pigeon, 2015).

Öztürk N, ‘Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı’nın Vatandaşlığın İrade Dışı Kaybı Yollarına Yaklaşımı’ (2007) 20 (73), Türkiye Barolar Birliği Dergisi 95-131.

Seviğ M.R, *Devletler Hususî Hukuku, Giriş, Vatandaşlık ve Yabancılar Hukuku* (Fakülteler Matbaası 1983).

Tanrıbilir F.B, ‘Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi ve Türk Hukuku’ (2002) 22 (2) MHB (Ergin Nomer’e Armağan) 791-818.

Turhan T and Tanrıbilir FB, *Vatandaşlık Hukuku* (4th edn, Yetkin 2017).

Uluocak N, ‘Çifte Vatandaşlığın Önlenmesine İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi ve Son Gelişmeler’ (1987) 2 (7) Milletlerarası Hukuk ve Özel Hukuk Bülteni 181-186.

Uluocak N, *Türk Vatandaşlık Hukuku (Karşılaştirmalı-Uygulamalı)* (Filiz 1989).

Unat İ, *Nottebohm Kararı ve Tâbiyetin Gerçekliği İlkesi*, (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi 1966).

van Waas L, “Fighting Statelessness and Discriminatory Nationality Laws in Europe” (2012) 14, *European Journal of Migration and Law* 243-260.

Vatansız Kişilerin Korunmasına İlişkin El Kitabı, Vatansız Kişilerin Statüsüne Dair 1954 Sözleşmesi Kapsamında (Cenevre 2014).

Worster, WT, ‘The Obligation to Grant Nationality to Stateless Children Under Treaty Law’ (2019) 24 (2) *Tilburg Review* 204-216.

